

NÚMERO 11 (2020)

Rutes de Constantí

Una guia turística i cultural



**100 ANYS
D'ESCOLA
PÚBLICA**

**L'ARQUITECTE
PERE CASELLES**

**CONSTANTINENCs
A MAUTHAUSEN**

**ANTON CATALÀ,
EL PINTOR DEL
BAPTISTERI**



Què puc fer a la Biblioteca?

- Llegir el diari.
- Connectar-me a internet.
- Llegir una de les més de 100 revistes que rebem mensualment.
- Gaudir de més de 25.000 llibres, 3.500 DVD i 2.500 CD.
- Emportar-me en préstec fins a 15 llibres, 5 revistes, 5 CD i 5 DVD durant un mes.
- Participar en clubs de lectura (juvenil, adult, còmic), tallers, xerrades, contes i altres activitats de foment de la lectura.

Ens trobareu a:

Pl. Hospital, n.1
43120 Constantí
Tel. 977.52.06.92 
biblioteca@constanti.cat

Més info a:



@biblioconstanti

www.constanti.cat
<http://fomigamirmiga.wordpress.cat>
<http://argus.biblioteques.gencat.cat>
<http://catalunya.ebiblio.es>

Horari

Matins: de dimarts a divendres
de 10h a 13h (dilluns matí tancat)
Tardes: de dilluns a dijous
de 16h a 20h (divendres tarda tancat)
Dissabtes de 10h a 13h



Biblioteca
Municipal
de Constantí



Generalitat de Catalunya
Departament
de Cultura

RUTES DE CONSTANTÍ número 11 (2020)

Dipòsit legal T-944-2012
ISSN: 2014-7686 (versió per a Internet) i
2014-7678 (versió en paper)

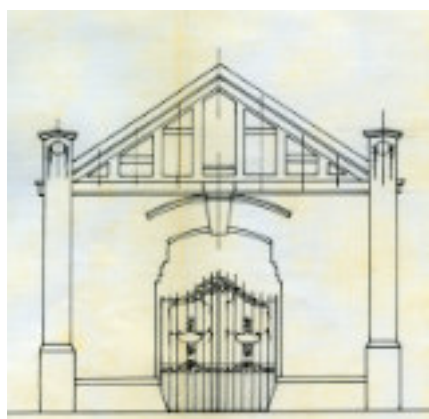
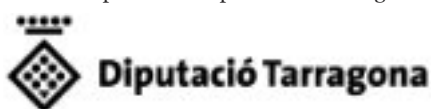
Edició Ajuntament de Constantí
Carrer Major, 27 - 43120 Constantí
Tel. 977 520 521
Correu ajuntament@constanti.cat
Coordinació Josep Estivill (Arxiu
Municipal de Constantí)
Correu arxiu@constanti.cat
Correcció lingüística Montserrat
Franquès Gil
Impressió Arts Gràfiques Octavi

Crèdits fotos (procedència o autoria):
Anton Pàmies: 34-37, 38 (10-11), 40 (15).
Arolsen Archives: 25. Arxiu Municipal de
Constantí: 5-6, 9 (baix), 26-28, 31, 33, 38
(12), 39, 40 (16), 41-67, 88. Arxiu Nacional
de Catalunya: coberta, 10-11, 46-47 (dalt).
Camilo Albert: 74, 79. Deutsches
Bundesarchiv: 22. Família Català-Agràs: 14.
Ignasi Manzanares: 68-73. Institut
Cartogràfic i Geològic de Catalunya: 76-77.
J. Mulan Heslop: 25. José A. Latorre: 80, 81
(1-5). M. Magdalena Roig Bofarull: 8. Museu
de Reus: 4. Pep Ollé: 75, 81 (6). Rafael Solé
(ENFOC): 3, 5, 9 (dalt), 83 (mig), 84 (dalt),
85 (baix). Salvador Esparbé: 12-13, 15-19.
US Army: 20-21.

Agraïments:

Camilo Albert, Glòria Català, Mireia Català,
José Luis Cifuentes Perea, José Antonio
Latorre, Ignasi Manzanares, Jaume Massó
Carballido, Pep Ollé, Anton Pàmies, Maria
Magdalena Roig Bofarull, Albert Solé
Fernández, Rafael Solé, Manel Tarrés i Joan
Torrens.

Amb el suport de la Diputació de Tarragona



Cent anys d'escola pública

Aquest any de 2020 commemorem el centenari de les primeres Escoles Públiques a Constantí. La inauguració de l'edifici ara fa un segle va suposar una veritable fita històrica i comptà amb l'assistència de les màximes autoritats educatives del moment. Enrere quedaven intents fallits per tenir un ensenyament públic de qualitat, tal com explica en una entrevista l'historiador Albert Solé. D'altra banda, l'arquitecte que va projectar les Escoles Velles va ser Pere Caselles. Repassem la seva figura i la vinculació amb Constantí amb el també arquitecte Anton Pàmies.

A primers d'any també vam recordar els quaranta anys d'ajuntaments democràtics, una etapa d'esperances on l'administració local posà els ciutadans al centre de l'acció de govern. Amb aquelles primeres eleccions municipals tancàvem un llarg període de dictadura. Aquest període que va tenir una derivada ben tràgica amb la col·laboració amb el règim nazi, que va comportar la deportació i extermini de vuit constantinencs al camp de concentració de Mauthausen. José Luis Cifuentes ens en parla arran d'haver localitzat documentació inèdita. I de l'horror a l'esperança, l'esperança que reflecteixen els murals d'Anton Català al baptisteri de l'església parroquial de Constantí, dels quals en parlem amb la filla de l'artista, Mireia Català.

Com sempre, trobareu altres continguts per descobrir els elements més apassionants del nostre poble.



Óscar Sánchez Ibarra
Alcalde de Constantí

SUMARI

- 12 Anton Català Gomis, el pintor del baptisteri de Constantí**
Entrevista a Mireia Català
- 20 Constantinencs a Mauthausen**
Entrevista a José Luis Cifuentes Perea
- 26 La lluita per l'educació a Constantí**
Entrevista a Albert Solé Fernández
- 36 Qui va ser l'arquitecte Pere Caselles?**
Entrevista a Anton Pàmies
- 42 Pere Caselles a Constantí**
Josep Estivill
- 54 Pel camí de les Punes**
Josep Estivill
- 68 BTT amb encant**
Ignasi Manzanares
- 74 La pèrdua de biodiversitat al terme de Constantí**
José A. Latorre



ELS BUTLLETINS PARROQUIALS, A INTERNET

L'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, conjuntament amb el departament de Mitjans de Comunicació Social de l'Arquebisbat de Tarragona, ha posat en marxa l'hemeroteca digital, on es poden trobar les publicacions pròpies de l'arxidiòcesi com el Full Dominical i el Butlletí Oficial de l'Arquebisbat de Tarragona, així com els fulls parroquials de cada parròquia o d'entitats eclesiàstiques del seu àmbit territorial.

L'objectiu és recollir totes les publicacions que actualment s'editen en format digital i, al mateix temps, anar incorporant, en la mesura de les possibilitats tècniques i econòmiques, les antigues.

Pel que respecta a la Parròquia de Sant Feliu, màrtir, de Constantí, ja són accessibles 955 exemplars del Full Parroquial, que corresponen als anys 1916-1924, 1948-1950, 1952-1962 i 1964-1967.

<http://hemeroteca.arqtgn.cat/>



FOTOGRAFIA DEL MUSEU DE REUS, INV. MR. 7494

LA TROBALLA DE LA GRASSA

El 10 de desembre de 1816 un soldat d'artilleria, Juan Bertrán, que estava de llicència i llaurava en una vinya, va trobar a la partida de la Grassa un gerro de bronze que contenia centenars de monedes enterrades. Un cop feta l'anàlisi numismàtica, van datar-se de l'època visigòtica i, de seques, que podien relacionar-se amb l'àrea de Mèrida. Segurament algun esdeveniment va empènyer algun noble a fugir d'aquella zona i arribar fins a Constantí, on les monedes es van enterrar, però no recuperar. Segles més tard foren descobertes i dipositades al Museu del Col·legi de la Companyia de Jesús a Sarrià, d'on en van desaparèixer moltíssimes durant la Guerra Civil. Avui dia se'n conserven vint-i-dues a la seu madrilenya de la Real Academia de la Historia.

El cas és que l'historiador Jaume Massó ha trobat un manuscrit que permet aportar més dades d'aquella excepcional troballa. N'explica el rastre en un article al número 35 dels "Estudis de Constantí".

<https://www.raco.cat/index.php/Constanti/article/view/360427>



IMATGE EXTRETA DE CANTO, MARTÍN & VICO 2002

CENTENARI DE LES ESCOLES VELLES

Constantí ha celebrat durant el 2020 el centenari de les Escoles Velles. Va ser el 20 de gener de 1920, Festa de Sant Sebastià, diuen les cròniques que “després de missa major” es van inaugurar solemnement les primeres escoles públiques al nostre municipi. Cent anys després, autoritats locals i del Departament d'Educació, acompanyades de directors i representants dels centres educatius municipals, l'Institut de Constantí i les escoles Centelles i Mn. Ramon Bergadà, van descobrir una placa commemorativa de l'efemèride.

Durant aquest temps s'han pogut veure dues exposicions monogràfiques, una a la plaça de les Escoles Velles i l'altra a l'Escola Mn. Ramon Bergadà, en les quals es recollien diverses imatges històriques i objectes educatius d'aquests cent anys



d'escoles públiques a Constantí.

Els actes de celebració han inclòs l'edició d'un opuscle i la realització d'un documental amb testimonis orals de la història dels centres educatius al municipi. També es va publicar el volum d'enguany dels Premis Literaris de Constantí, que se centrava en els “Relats d'escola”.

Malauradament, la incidència de la pandèmia va obligar a cancel·lar o postposar alguns dels actes previstos que encara faltaven per realitzar, d'entre els quals la presentació d'una monografia històrica i la representació d'una obra de teatre.



TROBADA GEGANTERA

Organitzada per l'Associació Dance Power Constantí, va tenir lloc al mes de gener, com a preludi de la Festa Major d'Hivern, la IV edició de la Trobada Gegantera de Constantí, que va aplegar unes deu colles procedents d'arreu del territori. La jornada es va iniciar amb una

Plantada de Gegants a l'avinguda Onze de setembre, des d'on després va posar-se en marxa la tradicional cercavila pels carrers del poble.

En les anteriors edicions, aquesta entitat havia presentat els gegants Balaam i Naamah. També havia presentat aquests últims anys l'àliga

gran i l'àliga petita, dos nous elements que s'han incorporat al Seguici Popular Constantinenc.

ELS GRAFITIS DEL MAS DE BARBER

El Mas de Barber és un edifici construït al segle XIX. Al menjador hi ha unes pintures murals dedicades als savis de la Grècia clàssica. Estan malmeses, però ara, al seu costat, s'hi han observat uns graffitis que podrien correspondre als anys de la Guerra Civil o immediatament posteriors. Representen uns avions d'època.



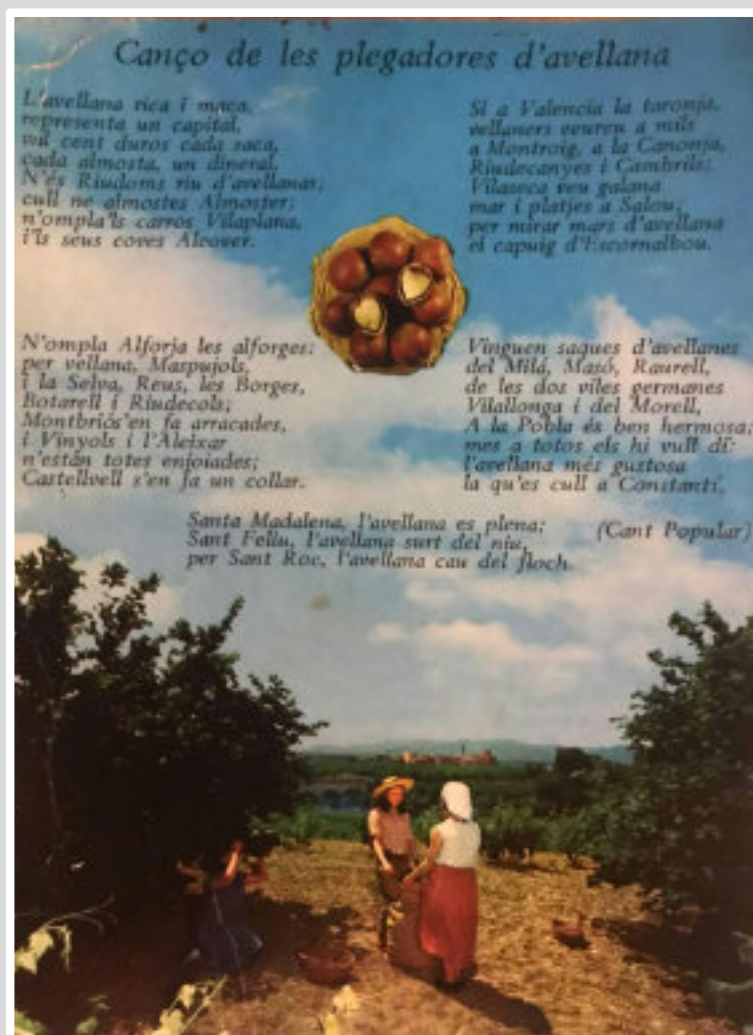


EL GEGANTÓ MESTRE

Constantí prepara un nou gegantó, que reproduirà la figura d'un mestre d'escola. Aquest nou gegant servirà de reconeixement a totes aquelles persones que han dedicat la seva carrera professional a la docència a les escoles del municipi i a la seva feina compromesa amb la societat constantinenca. L'encarregat d'elaborar aquest nou gegant és Joan Miró Oró, mestre artesà especialitzat en imatgeria festiva. Miró va ser fa uns anys l'encarregat també de restaurar els gegants de Constantí, Peret i Teclera, i també de la construcció de la nova Dragonina. Podeu recuperar l'entrevista que li vam fer al número nou d'aquesta mateixa revista on explicava el procediment tècnic en la construcció d'una figura.

El nom del gegantó s'escollirà per votació popular, entre una sèrie de propostes, totes elles relacionades amb personatges històrics vinculats amb Constantí.

D'altra banda, el mateix Joan Miró Oró va fer un taller d'assessorament i tècniques per a l'elaboració de capgrossos amb cartró amb els alumnes de les escoles locals. L'objectiu és que aquests capgrossos que s'elaborin des de les escoles també s'incorporin al seguici popular per la Festa Major d'estiu.



ODA A LA PAGESIA

Mn. Ramon Bergadà, rector de Constantí entre els anys 1916 i 1924, va ser un personatge clau a l'època. Molt polifacètic, a banda de la tasca de dinamitació de la parròquia li devem l'impuls per la creació de les Escoles Velles. També fou poeta i autor d'aquesta cançó dedicada a les plegadores d'avellana. Les estrofes, simpàtiques i amables, repassen bona part dels municipis del Camp de Tarragona en relació al cultiu del fruit sec.

La "Cançó de les plegadores d'avellana" es publicà per primer cop a la *Fulla Parroquial*, però de seguida se'n feren edicions impreses en forma de petits fulletons o díptics, una mostra de la popularitat de què gaudí en el

seu moment. Avui dia continua sent cantada per grups de música tradicional però, com passa en aquests casos, sovint sense conèixer-ne quina és la procedència ni l'autoria de la composició, tal com il·lustra aquesta làmina que podríem datar de la dècada dels seixanta o els setanta del segle passat i en la qual es diu que es tracta d'un "cant popular".

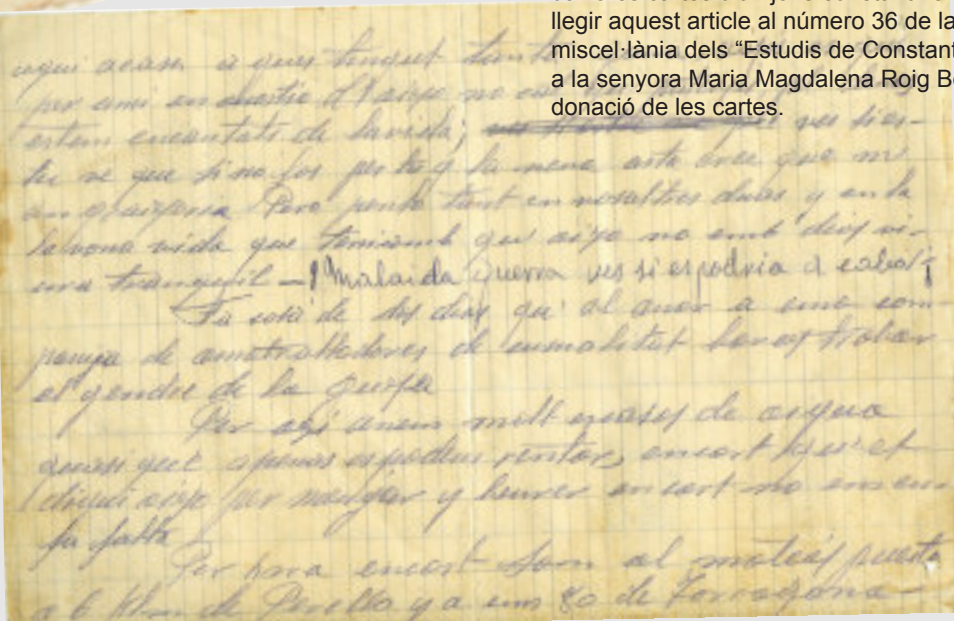
PATRIMONI DOCUMENTAL

LES CARTES DE LLUÍS BOFARULL

Lluís Bofarull Vallvé, mecànic de professió, era un de tants joves de Constantí als qui la Guerra Civil va arrabassar la joventut i, de vegades, la vida mateixa. Cridat a fer instrucció militar a Salou, va ser després destinat als fronts del Segre i de l'Ebre. Treballava en una armeria i les estones que tenia lliures escrivia a la seva dona Maria i a la seva filla Emilieta. Parlant de qüestions familiars, de seguida comentava les calamitats de la guerra —«maleïda la guerra!», que diu en una missiva. D'aquesta manera tenim informació dels bombardejos, les operacions militars i, en general, la precarietat en la qual vivia la tropa (els faltava roba i el menjar era escàs). Les cartes van ser escrites amb pocs coneixements gramaticals, però amb moltes ganes d'explicar coses als seus, tot i la distància. El Lluís, com tants d'altres soldats, va morir al front.

El plec de les darreres cartes va ser guardat per la seva dona com un veritable tresor. Vuitanta anys després, el seus descendents, a través de la intermediació del senyor Lluís Gavaldà Gil, han fet donació de les cartes a l'Ajuntament de Constantí, dipositades a l'Arxiu Històric Municipal i posades a disposició dels investigadors.

L'historiador Josep M. Grau, autèntic especialista en correspondència de combatents a la Guerra Civil, ha estat l'artífex d'un acurat article d'investigació sobre les circumstàncies en què van ser escrites i enviades aquestes darreres cartes d'un jove constantinenc. Podeu llegir aquest article al número 36 de la miscel·lània dels "Estudis de Constantí". Agraïm a la senyora Maria Magdalena Roig Bofarull la donació de les cartes.





40 ANYS D'AJUNTAMENTS DEMOCRÀTICS

Es va commemorar a primers d'any l'efemèride històrica dels 40 anys de la celebració de les primeres eleccions municipals des del període de la República. En aquestes quatre dècades els ajuntaments han complert un paper fonamental en el desenvolupament econòmic, la participació, les llibertats i el creixement.

Per celebrar-ho, l'Ajuntament de Constantí va oferir una recepció i homenatge a tots els alcaldes, regidors i regidores que han representat el consistori municipal al llarg d'aquests 40 anys (1979-2019). Aquesta és la fotografia de grup que es va fer a les escales de la plaça de l'Església per tal d'immortalitzar l'esdeveniment. També hi va haver

una xerrada a la Biblioteca Municipal a càrrec de **Montserrat Duch Plana**, Doctora en Història i Catedràtica d'Història Contemporània a la URV, qui va ser la primera dona regidora a l'Ajuntament de Constantí i també va ser diputada al Parlament de Catalunya.

POSTALS DE CONSTANTÍ

Els ciutadans de Constantí han pogut fer, durant el temps de confinament, un passeig virtual pel terme municipal i contemplar-ne el patrimoni arquitectònic, històric i natural, gràcies a la iniciativa **Postals de Constantí**, posada en marxa per l'Ajuntament de Constantí per tal de donar una visió interessant del municipi i reflectir el seu dinamisme social, cultural i econòmic.



20-1-1920 > S'INAUGUREN LES NOVES ESCOLES

Un fotògraf de premsa a Constantí



Josep Brangulí Soler

*Inauguració de les Escoles
Públiques de Constantí (1920)*

Arxiu Nacional de Catalunya. Fons
Brangulí Fotògrafs (ANC 1-42-N-
10064)

El 20 de gener de 1920 s'inauguraren les Escoles Públiques de Constantí. Presidia l'acte la màxima autoritat acadèmica, el Dr. Valentí Carulla, rector de la Universitat de Barcelona. Fins al moment, alguns fotògrafs itinerants havien fet estada a Constantí per realitzar sèries de fotos dels carrers i places més emblemàtics i després comercialitzar-les en forma de postals. Però, a la inauguració de les Escoles devia ser la primera vegada que un destacat fotoperiodista com Josep Brangulí venia amb la càmera a documentar un acte i que la imatge apareixia uns dies després recollida a la premsa, com va ser en aquesta ocasió el diari madrileny *ABC*.

Al centre de la foto, veiem el doctor Carulla en el seu parlament en el que va destacar la importància de l'educació per acabar amb la conflictivitat social, perquè si "els nois dels pobres i dels rics alternessin enlloc d'estar separats fins a l'escola" s'acabarien els odis de classe entre obrers i patrons. Era un discurs benintencionat, però el que segurament no devia copsar el Dr. Carulla durant la seva visita fugaç és que a Constantí el sectarisme ideològic era especialment significatiu i que les tensions acumulades durant anys esclatarien dramàticament poc després, a la Guerra Civil, en forma de revenges i assassinats.



ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. FONS BRANGULÍ FOTÒGRAFS (ANC 1-42-N-10064)

ELEMENTS DESTACATS



SOCIETAT SEXISTA

L'edifici s'estructurava a partir de la divisió entre els dos sexes, que mai no arribaven a coincidir ni a tenir contacte. Fins i tot, la galeria i el pati del darrere quedaven separats per una paret.



AMB EL CAP COBERT

Un element curiós és que gairebé tot el públic assistent porta el cap cobert: ells amb barret o gorra i elles amb un mocador.



AIGUA

La presència d'aigua corrent a les cases no era tan habitual com ara. Les escoles tenien un pou al pati -fora de camp en la fotografia-, accessible indistintament des dels dos sectors. També hi havia un dipòsit d'aigua elevat, entre les dues columnes centrals.

PERFIL DEL FOTÒGRAF

Josep Brangulí Soler
(L'Hospitalet de Llobregat, 1879 -
Barcelona, 1945).

És un dels pioners del fotoperiodisme català. Fou fotògraf documentalista amb una producció molt vasta, ja que va treballar (juntament amb els seus dos fills, també fotògrafs) per a diversos sectors com la premsa, la indústria, el comerç i l'arquitectura. Llegim a la Viquipèdia que Brangulí fou un dels introductors del fotoperio-

disme a Catalunya; va fotografiar tant esdeveniments històrics –la Setmana Tràgica– com obres públiques o esdeveniments socials (reportatges de boxa, vida comercial al carrer, platges...), passant per les fotos testimonials dels grans canvis a la ciutat, com l'obertura de la via Laietana, la construcció de vaixells de formigó, l'Exposició Internacional de Barcelona de 1929 o els museus, entre d'altres. Les seves imatges

es relacionen amb la societat, l'economia, la cultura i la política catalana. Va publicar a revistes com *La Hormiga de Oro* i *Blanco y Negro*, i als diaris *La Vanguardia*, *Prensa española* i *ABC*.

El fons documental de Brangulí Fotògrafs es conserva a l'Arxiu Nacional de Catalunya i conté 600.000 fotografies, fetes entre els anys 1899 i 1980.





ANTON CATALÀ, EL PINTOR DEL BAPTISTERI DE CONSTANTÍ

ENTREVISTA A MIREIA CATALÀ

FOTOGRAFIES DE SALVADOR ESPARBÉ

ANTON CATALÀ GOMIS (ALCOVER, 1911 - BARCELONA, 1970) FOU L'AUTOR DE LES PINTURES MURALS AL BAPTISTERI DE LA PARRÒQUIA DE SANT FELIU DE CONSTANTÍ. DEDICÀ ÍNTEGRAMENT LA SEVA VIDA A L'ART I EL CULTIVÀ EN TOTES LES SEVES FACETES CREATIVES (XILOGRAFIA, PINTURA, CERÀMICA, ETC). DESTACA LA QUARANTENA DE MURALS EN DIFERENTS ESGLÉSIES, CAPELLES I EDIFICIS PÚBLICS I PRIVATS DE TOT CATALUNYA, ESPECIALMENT DE LES COMARQUES TARRAGONINES.

LA SEVA OBRA ÉS SOVINT DE TEMÀTICA RELIGIOSA I EN ELLA HI REFLECTEIX UN FORT SENTIT D'ESPIRITUALITAT I DE SERENOR. TAMBÉ CREÀ MOLTES IMATGES LLIGADES A L'AMOR PER LA FAMÍLIA, LA TERRA I EL TREBALL.

ANTON CATALÀ ÉS, PERÒ, UN PINTOR ENCARA POC CONEGUT A CONSTANTÍ. PARLEM AMB LA SEVA FILLA **MIREIA** SOBRE LA FIGURA I L'OBRA DEL SEU PARE. I SI VOLEU MÉS INFORMACIÓ...
[HTTPS://CATALAGOMIS.CAT/](https://catalagomis.cat/)



/1/

Anton Català Gomis davant de les escales de la Catedral, a la Part Alta de Tarragona.

FOTO CEDIDA PER LA FAMÍLIA CATALÀ AGRÀS

—Com va adquirir el vostre pare la sensibilitat i el gust per l'art?

El pare era fill d'Alcover. Pare i mare eren pagesos, fills i néts de famílies pageses com gairebé la totalitat dels alcoverencs. Ell estimava la terra, però no per cultivar-la. Ja de petit sempre tenia un llapis a les mans. Tot ho dibuixava. Mossèn Ramon Comas, mestre seu i vicari d'Alcover, apreciava els seus dibuixos i la gran capacitat d'aprenentatge. Va estudiar tres o quatre cursos al seminari de Tarragona on va aprendre història, llatí, literatura i art, matèries que posteriorment ell va anar ampliant durant tota la seva vida.

—On va aprendre l'ofici de pintor i com van ser els seus inicis?

Als 14-15 anys va aprendre l'ofici d'ebenista, sense deixar mai de dibuixar. Als divuit anys, el seu mestre i amic, vicari d'Alcover, Mn. Ramon Comas, junt amb altres persones influents del poble, van convèncer la família perquè es pogués traslladar a viure a Barcelona per estudiar Belles Arts a l'Escola de Llotja. Allà va rebre el suport del seu germà gran que ja hi era estudiant farmàcia.

—Quins van ser els seus referents i influències en el camp artístic?

El pare estimava molt la pintura italiana especialment la del trecento i quattrocento. Va fer diversos viatges a Itàlia, dels quals arribava profundament commocionat. Tant en les grans obres murals que li anaven encarregant com en els petits objectes pintats sobre fusta (capelletes, crucifixions o gravats al boix del qual era un expert gravador), afloraven les imatges que, tractades amb una gran finor, aconseguien la tendresa del dibuix i la netedat del color italià. També tenia en gran estima la pintura holandesa: Rembrandt, Vermeer, Frans Hals. Sentia un gran respecte per l'art de tots els temps. Picasso fou un dels seus autors preferits, no pas per influència en la seva pintura, sinó per la potent creativitat que encomanava.

—Com és que va rebre tants encàrrecs per pintar en esglésies i en capelles?

Tristament durant la guerra es van cremar moltes esglésies i es van destruir retaules gòtics o barrocs de gran bellesa. Les esglésies, maltractades, no convidaven al recolliment. Calia recomençar de nou per perdonar tanta salvatjada. I la pintura significava poder començar de nou. En veure com canviava una església en ser

/2/
Pintura al fresc, amb una al·legoria formada per personatges il·lustres, temes i oficis locals (1946). Despatx de l'alcalde. Ajuntament de Valls.



/3/
Detall de l'al·legoria de la Sanitat (1947), al vestíbul de l'Institut de Sanitat de Tarragona.



/4/
Detall de l'al·legoria de l'Òptica (1947). Oli sobre or a la Casa Cottet, al Portal de l'Àngel de Barcelona.



/5/
El Sant Sopar (1958). Pintura al fresc al menjador d'una casa particular de la Parellada (Alcover).

pintada, imagino que les dels pobles del voltant també devien plantejar-s'ho.

La primera església que va pintar va ser a Passanant, una església grandiosa que requeria una destresa i una gosadia extraordinàries. Em pregunto com es va atrevir a pintar centenars de metres quadrats, quan a Belles Arts el format més gran amb el qual havien treballat era amb el de les proporcions humanes.

—Quines serien les millors obres per gaudir de la plenitud creativa d'Anton Català?

Va pintar durant trenta anys una quarantena de murals. D'entre ells remarcaríem aquests: el despatx de l'alcalde de Valls, el vestíbul de l'Institut de Sanitat de Tarragona, el vestíbul de l'ajuntament d'Alcover, el baptisteri i la capella del Santíssim de la parròquia d'Alcover, la capella del Roser de Valls, l'altar del Sant Sepulcre de Valls, l'altar major de Vilallonga del Camp, la parròquia de Capafonts, l'Altar major d'Hostalets de Pierola, l'altar de la Puríssima de Picamoixons, els Caputxins de Valls i el baptisteri de l'església parroquial de Constantí, tots ells magnífics.

—Com s'efectua la pintura al fresc i quines dificultats comporta?

El fresc, tal com diu la paraula, es pinta mentre la matèria que fa de suport (calç i sorra) és fresca, o sigui, cal que cada dia es prepari només el tros de paret que es creu convenient pintar. Un cop seca la preparació, al cap d'unes hores, ja no es pot pintar més perquè no es produiria la reacció química que fixa per sempre el pigment a la paret. Al dia següent, fent coincidir perfectament el dibuix, el color i la il·luminació, s'ha de continuar la pintura, tenint en compte no només la part que aquest dia s'executa i totes les que ja s'han fet, sinó tot el conjunt.

—Quines sensacions o emocions volia transmetre en la seva obra religiosa?

Diríem, en paraules del crític d'art Davensol, que és un art a la manera d'un naturalisme subjectiu, regit més pels moviments i anhels de l'ànima que pels sentiments físics. Ni violència, ni tenebra, ni duresa no hi ha en cap lloc de la seva pintura. La seva obra és clara, plena d'espiritualitat i sense misteri. És una pintura alegre i lluminosa on les figures se'ns mostren en gestos lents, en ritme suau, i que dona impressió de camins oberts vers el cel.

—Com és que retratava persones conegudes per als personatges de les seves pintures?

Perquè sabia que això els agradava. A vegades mentre pintava en un lloc públic hi havia qui passava estones observant-lo i ell els oferia l'avinentsa d'aparèixer entre

un grup de gent, com va fer amb l'amic Davensol al despatx de l'alcalde de Valls. Recordo l'estiu que pintava la capella del Roser de Valls. Les filles i els nebots anàvem a veure'l pintar. Llavors ens feia posar una estona mentre posava la nostra fesomia a aquells àngels amb la intenció secreta i divertida de deixar constància de la nostra existència al seu costat.

—Com valoreu la trajectòria artística del vostre pare?

Com una constant actitud que va nodrir la seva vida des del moment que va decidir dedicar-se absolutament a l'art, el 1940. Tirar endavant una família de cinc membres acabada la guerra, significava treure partit de tot allò que provés: els gravats al boix, la pintura sobre ceràmica, la construcció amb fusta d'objectes religiosos o la gran dedicació a la pintura mural, són exemples d'una vida extremadament aprofitada enaltint tot el que tocava i innovant amb el seu propi estil sense estancar-s'hi mai.



16/171

Aquest llenç està situat a la paret lateral del baptisteri, que és la cara interior de la façana de l'Església Parroquial de Constantí. La pintura mural representa la Teofania del Jordà (1965). El text diu: "Aquest és el meu Fill, l'estimat, en qui m'he complagut" (cf. Mt 3,17).

Com explica Mn. Joaquim Claver a la seva monografia (*Més sobre la Parròquia. Sant Feliu, màrtir, de Constantí*. Parròquia de Sant Feliu, Màrtir, de Constantí, 2016, p. 168-169), l'aspecte actual del baptisteri prové de la remodelació i ampliació feta al 1965. La pica de Jujol de 1913 va ser traslladada al centre del bancal del retaule principal de l'església i substituïda per una de nova, obra de l'escultor i marmorista aveïnada a Tarragona Sr. Vidal. La inauguració del baptisteri fou el diumenge 5 de desembre de 1965.



AQUEST ÉS
EL MEV FILL,
L'ESTIMAT,
EN QUI
M'HE
COMPLA
GVT

MATHEU 17



Així
COM
PER ADAM
TOTS
MORIM

AIXÍ
TAMBÉ
EN
CRIST

TORNEM
A LA
VIDA

QUI NO RENEIX
DE
L'AIGUA

i
DE
L'ESPERIT
SANT

NO POT ENTRAR
EN EL REGNE
DE D'ÉV

A. Gudi
1944

“Recordo l’estiu que pintava la capella del Roser de Valls. Les filles i els nebots anàvem a veure’l pintar. Llavors ens feia posar una estona mentre posava la nostra fesomia a aquells àngels amb la intenció secreta i divertida de deixar constància de la nostra existència al seu costat.”



18/

Aquest llenç està situat a la paret frontal del baptisteri, que és a la vegada l'interior d'un dels murs laterals de l'església. Mn. Joaquim Claver va descriure les escenes representades, que són, a l'esquerra, l'expulsió d'Adam i Eva del paradís amb l'àngel flamíger; al mig, un bateig; i a la dreta, el Crist ressuscitat amb la creu. Per a l'escena del bateig, el pintor s'inspirà en el bateig autèntic de Jaume Sabaté Ferran, del qual foren padrins (representats a la pintura mural) M. Teresa Vallès Golorons i Josep M. Sabaté Ferran. Administra el sagrament Mn. Joan París Bosch, rector. L'escolà assistent fou Albert Rovira Brau.

Els textos visibles donen unitat al conjunt. “Així com per Adam tots morim, així també en Crist tornem a la vida” (1Co 15,22). “Qui no reneix de l'aigua i de l'Esperit Sant no pot entrar en el regne de Déu” (Jn 3,5).



11/
Alliberament de presos al camp
de Mauthausen.
FOTO: CPL DONALD R. ORNITZ, US ARMY



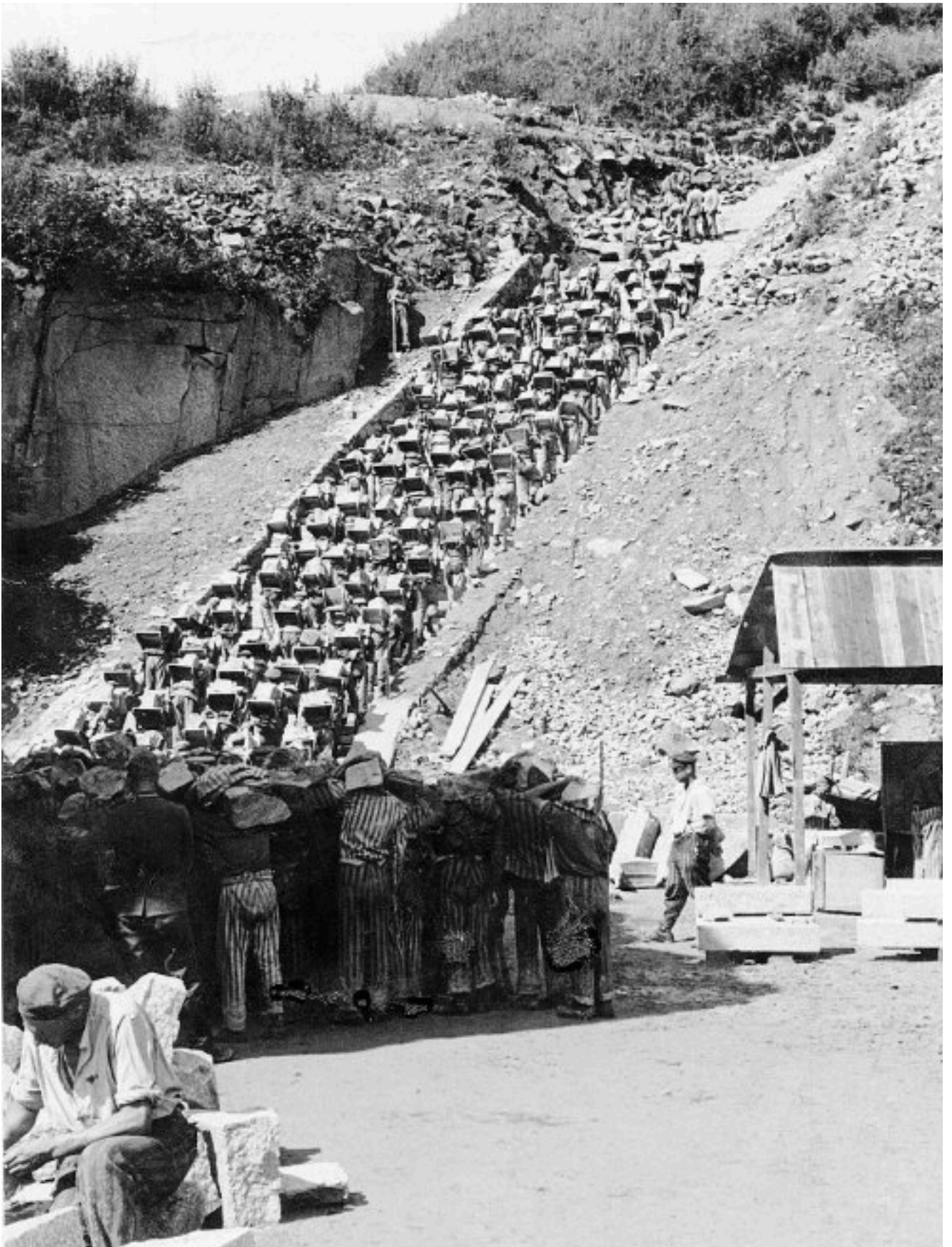
CONSTANTINENCS A MAUTHAUSEN

ENTREVISTA A JOSÉ LUIS CIFUENTES PEREA

—Què són els camps de concentració nazi?

El terme camp de concentració es refereix a un recinte en el qual s'agrupa o es confina la gent, usualment sota condicions extremadament dures i sense respecte a les normes legals d'arrest o empresonament que són acceptables en les democràcies constitucionals. En el cas de l'Alemanya nazi, principalment van ser dissidents polítics, jueus, gitanos i persones amb deficiències psíquiques o físiques i fins i tot sacerdots de diverses religions. En l'Alemanya nazi, els camps van arribar a formar una part més del règim.

Segons Nikolaus Wachsmann, professor d'Història Moderna d'Alemanya a la Universitat de Londres, a principis de març de 1933, en els inicis del Tercer Reich, els funcionaris governamentals de Turíngia havien aprofitat els terrenys d'un antic aeròdrom a Nohra, a les proximitats de Weimar, per aixecar a correuita un centre d'internament on confinar als comunistes; en pocs dies, la xifra de reclusos superà ja els dos-cents. Per al citat professor, autor d'una de les monografies més qualificades sobre la història dels camps d'extermini nazi, el camp de Nohra està catalogat com el primer camp de concentració alemany, si bé tan sols deu setmanes després les seves instal·lacions van ser abandonades, i va ser un dels primers a tancar les seves portes. Molts altres seguirien el seu pas. Entre els més coneguts podríem dir que el primer camp de concentració va ser el construït a la ciutat de Dachau a Alemanya per empresonar l'oposició política al règim, molt pocs dies després del de Nohra. Una cronologia aproximada dels més coneguts camps seria la següent: Dachau (fundat el 1933), Sachsenhausen (1936), Buchenwald (1937), Flossenbürg, al nord-est de Bavària, prop de la frontera txeca de 1937 (1938), Mauthausen, prop de Linz, Àustria (1938), i Ravensbrück, el camp per a dones que es va establir a la província de Brandenburg, al sud-est de Berlín (1939).



/2/
«Escala de la mort» a la cantera del camp de concentració de Mauthausen, a l'Alta Àustria.
FOTO: DEUTSCHES BUNDESARCHIV

—Quin significat va tenir Mauthausen dins del sistema concentracionari?

Com diem en el nostre treball del número 36 dels *Estudis de Constantí*, Mauthausen/Gusen (com es va començar a anomenar des de mitjans de 1940) mai va ser considerat un camp d'extermini, com sí que ho va ser Auschwitz. A principis de 1941, Heinrich Luitpold Himmler, Reichsführer de les Schutzstaffel (líder màxim de la SS) i un dels principals líders del Partit Nazi durant el règim nacionalsocialista, va decidir establir una classificació dels anomenats Lager, KL o KZ (camps de concentració). Potser, seguint instruccions del seu màxim cap, Reinhard Heydrich, com a cap de les Reichssicherheitshauptamt també coneguda per les sigles RSHA (Oficina Central de Seguretat del Reich) va emetre una circular secreta (més tard es faria pública en les sessions al tribunal de Nuremberg) que dividia els camps de concentració en tres categories, Mauthausen va ser catalogat com l'únic camp de categoria III del Tercer Reich.

—Quin significat tenia la catalogació de Mauthausen com a camp de categoria III o Stufe III?

Doncs simplement camp de concentració en el qual prevalen les condicions de detenció més severes i on es considerava impossible la reeducació dels reclusos. És a dir, la supervivència dels internats.

—Quants constantinencs van ser deportats a Mauthausen? Qui eren?

Segons les últimes investigacions publicades recentment, l'Associació Amical Mauthausen i investigadors de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, han documentat fins al moment un total 9.161 deportats espanyols entre els anys 1940 i 1944. Estan pendents de validació altres 200 deportats més, amb la qual cosa la xifra podria créixer fins als 9.361.

Segons aquesta investigació, rigorosa, 1.945 d'aquests deportats van ser catalans. Entre aquests catalans deportats tenim un total de vuit constantinencs, tots ells desgraciadament morts al camp o en algun dels seus Ordres. Per ordre alfabètic els seus noms són: Damià Alegret Mañé, Lluís Alegret Mañé, Joan Maduell Nuto, Matías Martorell Martí, Fèlix Monné Minguella, Pere Peris Martí, José María Segú Folch i Joan Tapias Roig.

—Com era la vida quotidiana a Mauthausen?

Dura, extremadament dura. Hi havia dos tipus d'horaris, l'horari d'hivern i l'horari d'estiu, per dir-ho molt esquemàticament. A l'hivern la vida començava al camp a les 5 de la matinada, moment en què es saltava del llit, després de la neteja personal venia la formació al pati,

formació que podia tenir una durada indeterminada per passar llista i revista, després de l'esmorzar, normalment cap a les 8, començava la jornada laboral fins a les 12 del migdia que hi havia el dinar, després de mitja hora es tornava a la feina fins més o menys les 6 de la tarda. En l'horari d'estiu, direm que la diferència es trobava en què els horaris s'avançaven més o menys una hora. Inici de jornada a les 4 de la matinada, neteja, formació, revista i llista, sobre les 7 començava la jornada, a les 12 el dinar i el final del dia era sobre les 7 de la tarda. A l'estiu s'aprofitaven més les hores solars i, per tant, es treballava una hora més.

La jornada era treballar, treballar i treballar, pujant pedres des de la pedrera al camp utilitzant per a això l'escala dels 186 esglaons, tot això durant sis dies a la setmana, i en alguns camps de vegades el diumenge al matí.

—Quin tracte rebien els interns per part dels funcionaris alemanys del camp?

El tracte era extremadament humiliant, des del primer moment els deportats van haver d'aprendre que al creuar la porta del camp van deixar de ser persones per convertir-se en un nombre, un nombre que, si no memoritzaves en alemany, podia ser la causa de la teva mort. Des d'abans que sortís el sol ja estaven sent maltractats, humiliats, vexats. Era un sistema pensat per i per a elevar-te des del terra, des de la terra al cel a través de l'extenuació.

L'historiador britànic David W. Pike escriu, referint-se al camp: «El seu propòsit era que els presos visquessin un màxim patiment abans que els arribés la mort com un compassiu alliberament». La duresa del camp de Mauthausen va arribar a ser tal que «Una manera de càstig per als presoners d'Auschwitz consistia a enviar-los a treballar a la pedrera de Mauthausen».

Quedem-nos amb una frase: Fèlix Quesada, supervivent espanyol de Mauthausen, declarava al documental televisiu Mauthausen, *El Comboi dels 927*: «Cada pedra de Mauthausen, el que és el bloc que envolta i tanca Mauthausen, està signada amb la sang d'un espanyol». No es pot dir més.

—Quines estratègies de supervivència física i psíquica adoptaven els interns?

Sobreviure en un camp d'extermini, sobreviure en el camp de Mauthausen, a l'Stufe III, el camp dels espanyols com el van batejar, el camp on van acabar milers d'espanyols no era gens fàcil.

Joan de Diego afirmava a la sempre enyorada Montserrat Roig: «Al camp ens van robar la llibertat física, però la llibertat ideològica, la llibertat d'esperit, aquesta

no ens la van robar mai». Sense cap dubte només unes conviccions profundes podien salvar-te la vida. El català Joan Mestres deia: «podies sortir viu dels camps de la mort si tenies alguna fe sòlida, com els patriotes, els comunistes o els catòlics. Els escèptics, els pessimistes, els temperaments excessivament lúdics o sensibles ho tenien molt difícil».

L'esperit de lluita, les ganes de viure, el dosificar en la mesura del possible les poques forces que poguessis tenir, podien salvar-te la vida. El comandant de camp Franz Ziereis tenia per costum dirigir una al·locució als nouvinguts en la qual deia: «Aquí, a Mauthausen, vosaltres trebal·leu o sinó morireu».

—Què se'n va fer dels deportats constantinencs?

Segons tota la documentació consultada, els vuit deportats naturals de Constantí van morir al camp de Mauthausen o en algun dels seus Komandos. Es desconeix el seu punt d'enterrament, si n'hi ha. Cap regrés, i de tan sols un podem dir que hi ha comunicació, més o menys oficial per part de les autoritats nazis del camp, de la seva mort. Per la documentació a la qual hem tingut accés, quatre dels deportats van morir gasejats al Castell de Hartheim i els altres quatre en el Komando de Gusen.

Si Mauthausen va ser una creu per als republicans hispans, la historiografia reconeix al seu Komando Gusen com un autèntic escorxadador d'espanyols, i només pel fet de ser *rotspanier* (vermells espanyols).

—Quina documentació heu localitzat? Quina informació aporta? Quina és la seva singularitat?

Hem treballat amb diverses fonts, des de les seves partides de naixement per comprovar en origen la grafia dels seus cognoms, la documentació militar de les seves diferents quintes, el padró municipal de veïns de Constantí de 1936, la relació de ciutadans d'entre 18 i 40 anys confeccionada amb motiu de la Guerra Civil, això pel que fa referència al vessant de Constantí.

Des del punt de vista internacional hem consultat els fons documentals dels Arxius Arolsen, Centre Internacional sobre la Persecució Nazi, un total de 26 milions de documents, la més completa col·lecció històrica sobre les víctimes de la persecució nazi, ara digitalitzats i accessibles per internet. Els registres obtinguts a partir dels Arxius de la Fondation pour la Mémoire de la Déportation amb seu a París, França. Una altra de les fonts solvents per al nostre estudi la trobem al Centre National d'Information sur les Prisonniers de Guerre (CNIPG), on hem pogut consultar les llistes oficials de presoners fran-

cesos basada en la informació proporcionada per l'autoritat militar alemanya.

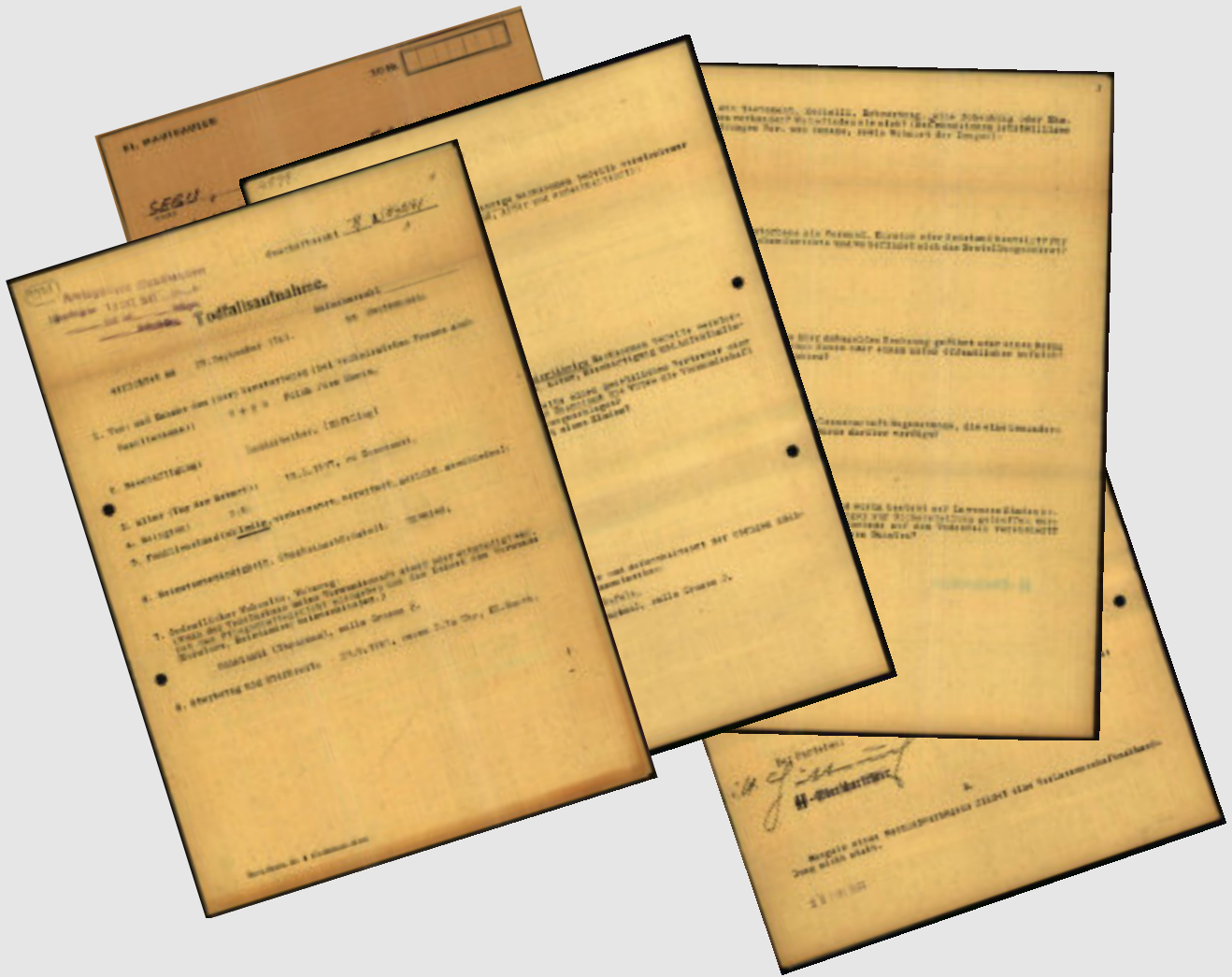
El fons del Banc de la Memòria Democràtica, amb la base de dades creada per l'Associació Amical Mauthausen i altres camps i de totes les víctimes del nazisme a Espanya i investigadors de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. I, finalment, la base de dades publicada per la inoblidable Montserrat Roig en el seu mític llibre *El Catalans als camps nazis*.

Totes valuosíssimes, però poder accedir a la documentació digitalitzada dels nostres deportats, a través del Fons Arolsen, és sense cap dubte una autèntica satisfacció per a l'investigador, i més si ho fas des del sofà de casa teva, amb roba còmoda i confinat per la pandèmia de la Covid-19.

—Quines lliçons hem d'aprendre de l'experiència de Mauthausen?

Al 2020 es va celebrar (5 de maig) el 75 aniversari de l'alliberament per tropes nord-americanes del camp d'extermini nazi de Mauthausen. Aquell dia una pancarta, feta amb 6 llençols blancs robats als nazis per espanyols, expressava una frase que enorgullia als seus autors: «Els espanyols antifeixistes saluden a les forces alliberadores». La llibertat havia arribat. Al costat d'aquesta pancarta de llençols blancs, onejava una bandera feta amb tres esquinqalls de color i confeccionada per un espanyol, Francisco Ortiz Torres. Una bandera, la bandera d'Espanya, la bandera de la República d'Espanya, llua en el lloc més alt.

A Mauthausen van deixar la seva vida milers d'espanyols, vuit d'ells naturals de Constantí. No pot tornar a passar, però va passar, està passant i tornarà a passar, l'ésser humà no aprèn. Hem de explicar la història com va ser, sense tergiversar. Les noves generacions tenen dret a conèixer la veritat, sense embuts, sense mitges tintes. Hem de complir el jurament que el 16 de maig, ja alliberat el camp, van fer els presos de Mauthausen, i que entre altres coses recull el següent paràgraf: «La pau i la llibertat són la garantia de la felicitat dels pobles i de la construcció d'un món sobre noves bases de justícia social i nacional. (...) Volem marxar per un camí comú, el camí de la llibertat indivisible de tots els pobles, el camí de la mútua comprensió, el camí de la col·laboració en la gran obra de construcció d'un món nou, just i lliure. Recordant la sang vessada per tots els pobles i els milions d'éssers humans sacrificats, assassinats, immolats pel feixisme-nazi, jurem no abandonar mai el camí que ens hem traçat».



13/
 Certificat de defunció de Josep M. Segú Folch, emès pels funcionaris del camp de Mauthausen.
 AROlsen ARCHIVES,
 SIGNATURA 01012603 oS

14/
 Supervivents del Komando Ebensee, subcamp de Mauthausen.
 FOTO: J. MALAN HESLOP



LA LLUITA PER L'EDUCACIÓ A CONSTANTÍ

ENTREVISTA A ALBERT SOLÉ FERNÁNDEZ

—Comenta'ns l'origen de la teva recerca i les fonts d'informació emprades?

L'origen del projecte es relaciona amb la celebració d'una efemèride de gran transcendència per Constantí: el centenari de la inauguració de les primeres escoles, succeït el 20 de gener de 1920. És el lloc que avui en dia coneixem com les Escoles Velles. Això va motivar, per part de l'Ajuntament, a l'organització durant tot l'any d'un seguit d'activitats commemoratives i per posar en relleu el fet educatiu. Una d'elles és una recerca històrica que culmina en un llibre sobre la història de l'ensenyament al poble. I, com en tota producció on la història és la protagonista, el treball amb fonts ha vehiculat tot el procés. Així, la font primària, la que es va originar en el moment històric que s'estudia, ha estat la més emprada en la investigació. Podem destacar la nombrosa documentació que es conserva a l'Arxiu Municipal de Constantí (actes dels òrgans col·legiats, correspondència, comptabilitat i un llarg etcètera), així com la provinent de

la Delegació a Tarragona del Ministeri amb competències educatives, que es custòdia a l'Arxiu Històric de Tarragona. L'aportació dels testimonis orals, de les persones que van viure en primera persona els esdeveniments que s'analitzen, també ha estat molt valuosa i complementària a la visió que ens donaven els documents. Finalment, les fotografies del fons personal de Rafael Solé Roig ens permeten visualitzar en tres dimensions, metafòricament parlant, tot allò que s'explica. Un 80% de les fonts utilitzades són inèdites i veuran la llum per primera vegada.

—Quines són les dades més antigues que tenim sobre l'educació a Constantí?

La nostra recerca s'inicia cronològicament l'any 1857, amb l'aprovació de la Llei d'instrucció pública, la norma que va assentar les bases de l'organització i del model educatiu espanyol contemporani. La finalització del relat se situa l'any 2000 amb la inauguració del nou edifici de

LA MEVA INFANCIA
A CONSTANTÍ

== Jo anava a Costura ==

Al meu poble de Constantí, quant jo era petit, veia el mateix que els altres xiquets, anava a Costura a Les Monjes.... Era una Comunitat de quatre Monjotes de la Ordre de les Carmelites Descalces (o de la vetlla), que vivien en un edifici situat a la part baixa de la població i que servien per a l'Hospital de la gent pobre, per a l'Convent de les Monjes i tenia unes sales per a educar a la joventut, especialment a les noies

Jo recordo perfectament, que aquell "edifici", tenia el plànol en forma de "U", amb els passadors curts, cap el carrer a un costat, a l'esquerra de la façana hi havia les Sales, per a la educació, les classes, i a la planta baixa, per al parvulari i el pis de dalt, per a les nenes grans. A l'altre costat de l'edifici, tenia a la Planta Baixa.. la Capella... on el carrer per una portada molt estreta i tenien que baixares unes escales..... era molt fosca i una mica tètrica, sense al entrar.. a ma esquerra hi havia una imatge del Naixement o Noce-Homo, que el feien sortir, per a la Processó del Sant Enterrament del Dijous-Sant... i a l'Altar hi havia la imatge de la Verge del Carme, que era la Patrona de la Comunitat

- 3 -

Al primer pis, d'aquet cos d'edifici, hi havia l'Hospital. Unes Sales molt ventilades, amb dos balcons a la façana i tres que donaven al Pati Central. A aquet Pati, si hi entrava des d'el Carrer, mitjançant un portal molt gran, que estava tancat per una porta de ferro, tapada fins a l'alçada d'una persona per una plantxa; la part superior era retxada.... Com ja he dit, a la part dreta hi havia l'entrada a la Capella... al fons: l'entrada al Hospital i el Convent i per la part esquerra hi havia unes finestres, per on es ventilaven i il·luminaven les Classes i hi tenia franquícia la sala dels petits

En l'actualitat, al anar a Costura.. el prenen com a un signficiat, d'anar a aprendre de cosir, però en aquell temps s'hi aprendia des de les primeres lletres, fins a sortir com unes publicistes, emportant-se fet, el parament de la casa, per a casar-se.

Una cançoneta, molt tendreta, dedicada a la Verge Maria, ja ens ho recorda (aquí he posat la solfa .. de la tonada) i de la Mare de Deu, quant era xiqueta, anava a costura a aprendre de lletres....

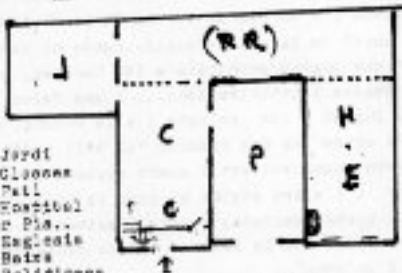
Aquelles Monjotes, en aquell temps, sense l'ordre carrer, preparaven a les nenes amb una resultat, que eren envajats, pels Professionals de les Escoles de l'Estat

Lo que feien amb els "petitets" era el costum que avui fant, les "guarderies infantils" Mes bastament.. també en deien l'"escola dels cagons" En la primera infància, era una escola bilingüel, ja quant arriba

- 4 -



Convent i Escola de les Monjes
i Hospital de Constantí



- J . Jordi
- C . Classes
- P . Pati
- H . Hospital
- E . 1er Pis..
- R . Escales
- (Pl Baixa
- R-H Religioses

Plànol del mateix

- 5 -

ven a "parvula", anaven escolliat, només a les nenes els nens eren separats per anar a "estudi" o escola de l'Estat

Quant era molt petit, es veu que era un xiquet molt bufó i simpàtic i moltes noies més grans, anaven a casa dels meus pares per a endursen a passeig i jugaven amb mi, com si fos una nina... diu que en Grèn (i jo ho recordo), fent comparació amb la meua germana, veu si podria canviar-se amb la xiqueta.... dona me germana, era més adusta i el seu genit la feia més lletja .. En feien anar amb una vestida, que semblava una nena amb llacetets al cap, amb calcetes amb puntes i una colla brodada i unes "nuves" per contes de bufanda o tapabocues..... i a més, a la classe.. feia moltes coses, com les nenes. Vaig aprendre de fer "gantret" i ja feia "cadenetes" i algun "pil·laret"

A la "classe" on estaves, només hi havien banquetes no tenien taules ni bancs, eren proporcionats a la nostra alçada, a un peu de terra. En aquell temps no hi havia noció de la sal-lesfacció.. només hi havia els "brassers" que eren prohibits a les Escoles, per a evitar cressades i intoxicacions... i ens feien passar el fret.. jugant a fer salteta i a la poçona, cantant cançonetes entre les que recordo "el ball rodó"... que cantaven mentre voltant i quant sobrava l'estrofa ens supien a l'altre pàgina hi posat la "solfa" i la cançó. La lletra variava, segons l'estació... quant s'acostava Nadal amb la mateixa tonada cantaven el "Pastoret d'on venia"...

Ens ensenyaven l'Alfabetari.. cantant i així també

- 6 -

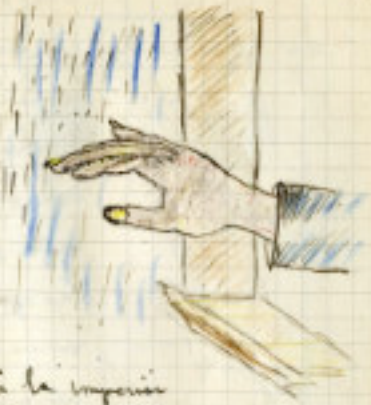
1/1

Quatre pàgines del llibret memorialístic de Miquel Aleu amb els seus records d'infància a Constantí, en aquest cas amb les vivències a l'escola. Van ser publicades al número 18 de la miscel·lània *Estudis de Constantí*.

Sensaciones de Temperatura.



Las sensaciones térmicas comprenden las impresiones finas (corpúsculos de Meissner) y la de calor, ambas aparecen en puntos distintos e independientes a los táctiles.



Las sensaciones de temperatura persisten algún tiempo también: así la impresión de frialdad que produce una moneda puesta sobre el minuto, sobre la parte, persiste después de retirado.

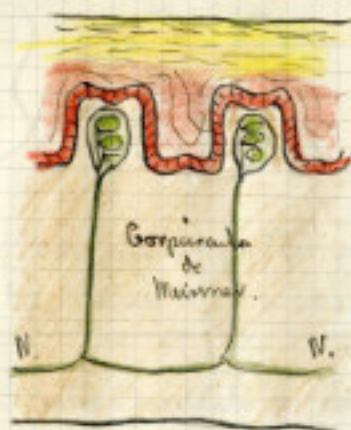


La sensibilidad térmica persiste en más o menos, fina según la posición del organismo, existiendo algunas particularmente sensibles, como la mano. En un gran número de actos instintivos, tales como el beso de la mano hacia arriba



para recibirnos si llueve y así en la palma; al aproximarse a la mejilla la objeto caliente para juzgar de su temperatura, como hacen con frecuencia los plomeros para saber si la plomba está a temperatura ambiente.

Sensaciones Táctiles.



Las impresiones táctiles son muy variadas. En relación al estímulo a los corpúsculos de Meissner, porque el tacto es particularmente agudo en aquellas partes en que abunda. (como de los dedos, lengua etc.).

El experimento de Aristóteles consiste en encerrar los dedos me-

Experimento de Aristóteles

dio e índice y poniendo entre sus yemas un objeto. Hace la ilusión de que son dos por recibir la impresión en dos curvas opuestas de los dedos.



Otro experimento es que un individuo que se espaldas o vendado los ojos, le sepan colocados en la palma de la mano una tira de tela o alfiler. Este individuo no siente ni el menor peso.

“L’educació ha de servir com a ascensor social i motor de progrés del municipi i dels seus habitants en igualtat de condicions de partida. La transformació de l’ensenyament públic a Constantí des d’aquell 1857 fins a l’actualitat és gairebé indescriptible amb paraules”.

l’Institut de Constantí. Això no vol dir que el fet educatiu comenci el 1857, ja que el podríem considerar connatural a l’ésser humà, si bé desenvolupat en unes coordenades diferents de les actuals. Una prova la podem trobar en la documentació de Constantí. En un llibre de comptabilitat del segle XVII, el *Libre de pasar los comptas de la vila de constantí lo qual secomensa en lo ay 1656*, vàrem localitzar diversos assentaments que feien referència al pagament al mestre de minyons per l’ensenyança. Aquesta és la dada més antiga que podríem trobar en el nostre arxiu municipal.

—Durant molt de temps va existir el problema dels locals i el del finançament. Quins eren aquests problemes i quan es van resoldre?

La manca d’un espai on dur a terme les classes va ser una de les majors dificultats amb què es va haver d’enfrontar l’ensenyament constantinenc fins a la segona dècada del segle XX. L’Ajuntament havia de llogar locals a particulars per poder situar-hi les escoles. Aquest model comportava un seguit de dificultats, com poden ser la manca de condicions de salubritat de les localitzacions, la seva inconveniència per la funció que s’hi havia de realitzar o la relació de dependència que existia respecte als arrendadors privats i les seves circumstàncies, el que va motivar continus trasllats. Molt relacionat amb la problemàtica dels locals està la qüestió del finançament de la primera ensenyança. S’ha de dir que fins a l’any 1902 el consistori s’ocupava en exclusiva del seu sosteniment econòmic, i ho feia amb una hisenda molt minvada arrel de la desamortització i pels pocs ingressos de què disposava. L’assumpció per part de l’Estat de la majoria de despeses de l’educació no va significar una millora; per contra, la misèria econòmica de les escoles va ser un problema endèmic.

—Quina incidència ha tingut el sexisme en l’educació?

L’ensenyament, durant la segona meitat del segle XIX i en bona part del segle XX, va tenir en el seu centre organitzatiu la divisió segons el gènere. En termes més pràctics, els nens estaven amb un mestre home en una escola i les nenes amb una mestra dona en una altra. Fins i tot, quan van coincidir en un mateix espai físic a les Escoles Velles van viure d’esquenes els uns amb els altres. També es va arribar a reglamentar que les hores d’entrada i sortida de nens i nenes fossin diferents perquè no coincidissin en cap moment. Un fet que en els nostres dies ens pot semblar impensable i reprovable, llavors no es podia entendre d’una altra forma. Les elits assignaven un rol vital, un destí, a cada gènere. Per mantenir el model, l’educació, els continguts i l’enfocament pedagògic que havia de rebre cadascú era diferent. No es tractava d’una política concreta, era un sistema social. Les úniques excepcions que podem identificar fins a l’any 1970, amb l’eliminació de la segregació, són en el cas dels pàrvuls, que anaven conjuntament a les monges, i el parèntesi que representà la Segona República (1931-1939, en pau i en guerra).

—Quines foren les dificultats en l’ús de la llengua catalana?

Pel que fa a l’ús de la llengua catalana a les escoles, succeeix de forma similar a la qüestió de la segregació per gènere. Durant la majoria dels anys que hem estudiat, l’Estat era profundament centralista i homogeneïtzador. Això conduïa a què el castellà havia de ser la llengua vehicular i única de l’ensenyament, en qualsevol circumstància i en tot el territori nacional. Alguns mestres aplicaven aquesta norma de forma més vehement, altres des d’un punt de vista més pràctic i uns quants de forma més laxa. Tanmateix, la documentació consultada ens

prova que la preeminència del castellà, almenys a la Catalunya rural, no es corresponia amb la realitat quotidiana. A Constantí, les autoritats municipals van haver de recordar en diverses ocasions als docents que havien d'impartir les classes en espanyol, tal com establia la llei. Les inspeccions que es realitzaven periòdicament a les escoles destacaven les “[...] bastantes deficiencias por la falta de comprensión de los niños del castellano en que están escritos los libros de texto”. El coneixement i l'ús del castellà entre els mestres i els alumnes era limitat.

—Quina ha estat la incidència i evolució de l'analfabetisme a Constantí?

L'analfabetisme a Espanya, d'acord amb la historiografia, es va mantenir durant molt de temps en nivells elevats. L'any 1930, a les portes de la proclamació de la Segona República, un 24% dels homes i un 35% de les dones de la província de Tarragona no sabien llegir i escriure. No era una qüestió específica de Constantí o Tarragona sinó la conseqüència de l'organització social: el biaix entre el camp i la ciutat, l'estratificació en classes i aspectes de caràcter ideològic o de les mentalitats. Un d'ells pot ser la poca consideració que es tenia de l'escola per part de molts, autoritats i particulars. Alguns la varen definir com un “almacén de niños”. Alhora, l'analfabetisme presenta una estreta relació amb un altre fenomen típic de l'època al món rural: l'absentisme escolar. En el cas constantinenc, apareix de forma repetida a la documentació. Les faltes d'assistència continuada dels infants podien tenir el seu origen en el paper secundari que s'atribuïa a l'ensenyament o a la impossibilitat de moltes famílies de prescindir dels seus fills en les tasques agrícoles.

—Quins són els orígens i la importància que ha tingut l'ensenyament d'adults al poble?

La primera referència documental que tenim de l'ensenyament d'adults al municipi és molt antiga, de l'any 1888. Un professor va demanar permís a l'Ajuntament per iniciar aquest servei, el que ens fa pensar que el costum existia amb anterioritat. La pràctica consistia que els mestres de primera ensenyança impartien classes vespertines (de set a nou hores de la tarda) i diàries a les persones que havien superat l'edat d'escolarització, és a dir, els nois majors de tretze anys. L'any 1900, a escala estatal, es va establir l'obligació que els docents duguessin a terme aquestes classes amb càrrec als pressupostos municipals. A Constantí s'han de destacar les normes que es van aprovar el 5 d'octubre de 1900, que regulaven diversos aspectes del seu funcionament, com poden ser el calendari i horari escolar, la matriculació, el règim intern

de les classes, els estàndards de comportament dels alumnes, etc. L'educació d'adults volia complementar les deficiències del sistema en relació amb la brevetat del període d'escolarització.

—Com va ser que es van construir les Escoles Velles? Què van suposar?

Com hem comentat, fins a l'any 1920 les classes s'havien de fer en locals particulars, amb tota la problemàtica associada. Les autoritats municipals ho sabien i en moltes ocasions es va posar damunt la taula la necessitat de comptar amb un edifici ex novo per allotjar l'ensenyament. De fet, en el darrer quart del segle XIX es feren un seguit de gestions per aixecar l'equipament però no arribaren a bon port. L'aturador sempre va ser la qüestió econòmica, la manca del finançament necessari. L'assumpte va estar latent durant molt de temps, fins que l'any 1917 es va iniciar el projecte que acabaria amb la construcció del que coneixem com les Escoles Velles. Podem dir que foren dos els grans promotors de l'obra. Per una banda, Mn. Ramon Bergadà, una de les figures de més impacte social i cultural a la localitat, que en fou el principal impulsor i l'ideòleg del mètode de finançament. Per l'altra, i molt especialment, el poble de Constantí, ja que sufragà íntegrament i exclusivament (l'Estat no va donar ni una pesseta) tot el cost de la construcció a través de la compra d'emprèstits emesos per l'Ajuntament. En conseqüència, en la transcendència històrica de l'esdeveniment cal veure dos elements: el fet de dotar a l'ensenyament d'una infraestructura pròpia i la consecució d'una cohesió social a través d'un projecte de futur compartit.

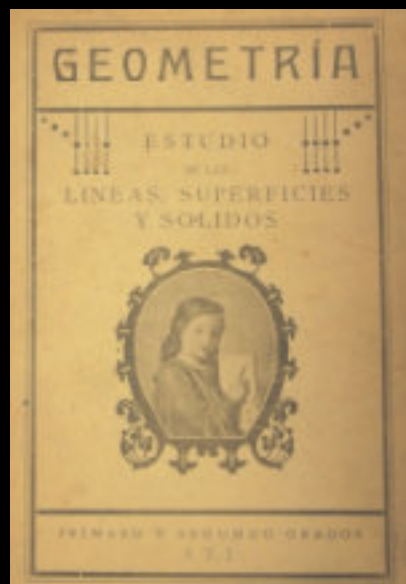
—Quina va ser l'obra reformadora de la Segona República en l'àmbit educatiu local?

Els canvis i el nivell de progrés que s'assolí durant els anys de la Segona República no tenen comparació en la història contemporània espanyola. Dissortadament, fou un parèntesi momentani. La proposta republicana es va caracteritzar per una formació descentralitzada, laica, catalana, coeducadora, gratuïta, científica i activa. La millora substancial en l'educació va ser possible gràcies a les condicions que es derivaren del canvi de règim, per les iniciatives empreses per l'Estat i per la Generalitat i, sobretot, per l'esforç de molts mestres. Com es diu popularment, va ser la «República dels mestres». Concretament a Constantí, es va eliminar la segregació per gènere, es va emprar el català com a llengua vehicular, l'Ajuntament es va adherir a l'Associació protectora de l'ensenyança catalana, es va suprimir —no sense conflicte— l'educació religiosa, es va promocionar la formació

13/ Diversos manuals escolars. En primer lloc, "El instructor de los niños", de José Doménech y Circuns, editat a Reus el 1848. Al mig, "Aritmética mercantil", de Manuel Poy y Comes, amb una anotació manuscrita del 1850 que

diu que el llibre va ser propietat d'Antonio Ribera y Gavaldà, de Constantí (Arxiu Municipal de Constantí. Col·lecció Lluís Maria Fortuny). A la dreta, "Geometría", que forma part de la Biblioteca del Dr. Aleu (Arxiu Municipal de Constantí).

14/ Diploma escolar de José Franquès Molné (1909), de l'Escola Pública de nens al nostre poble, dirigida per Arturo Llurba (Arxiu Municipal de Constantí. Col·lecció Filomena Sabaté).



professional a través de l'Escola del Treball de Tarragona, es van organitzar unes colònies pedagògiques per a 250 infants al Mas de l'Alemanya, etc. Les vicissituds històriques van impedir que el gran projecte dels consistoris republicans esdevingués una realitat: la creació d'un parvulari.

—Què va suposar el Franquisme a nivell educatiu?

El triomf dels sollevats a la Guerra Civil i la imposició d'una dictadura a partir de l'any 1939 va significar l'adveniment d'una de les èpoques més obscures de la història espanyola. Totes les mesures que havia impulsat la República varen quedar paralitzades, alhora que es produí una involució en tots els àmbits. Pel que fa a l'educació, se succeí una repressió del magisteri (tothom recordarà el cas de Manuel Fortuny), es va imposar el nacional-catolicisme a les escoles (reobertura del col·legi de les monges, reposició dels crucifixos a les aules, recuperació dels continguts religiosos en els temaris), es va retornar a la misèria de les escoles (manca de material, mendicitat pedagògica, aprenentatges limitats). L'escola va (re)esdevenir la corretja de transmissió del sistema ideològic tradicionalista, nacionalista i, a vegades, falangista; i els esforços es concentraren a garantir la perpetuació del règim. Va ser una època d'una extrema pobresa econòmica, social i intel·lectual.

—Comenta'ns la importància de la figura dels mestres. Quina era la seva tasca?

Per enllaçar-ho amb la pregunta anterior, la figura del mestre és tan potent que aconsegueix brillar fins i tot en els moments de major obscuritat. M'explico. Comentàvem el retrocés que es produí durant el Franquisme, però això no va ser un obstacle insalvable per a què emergissin grans professionals. Malgrat que els testimonis orals que hem consultat recorden que l'ensenyament públic es desenvolupava enmig de dificultats, és lloc comú en els seus relats destacar dos mestres com les figures que van tenir un major impacte i que contribuïren decisivament a la formació de generacions de constantinencs. Es tracta de Manuel Fortuny Llombart i Maria Martorell Busquet, als quals es podrien afegir altres noms. Aquests docents tenien la voluntat de posar en marxa una pedagogia diferent, una metodologia basada en l'esforç i que tenia al seu centre l'estudiant. Són un record viu de la tasca del docent: la dinamització en la formació. Els transmissors de coneixements concrets i palpables, certament, però sobretot les persones que ens ensenyen a reeixir en el nostre camí vital.

—Quants alumnes de Constantí continuaren posteriorment cursant estudis secundaris o superiors?

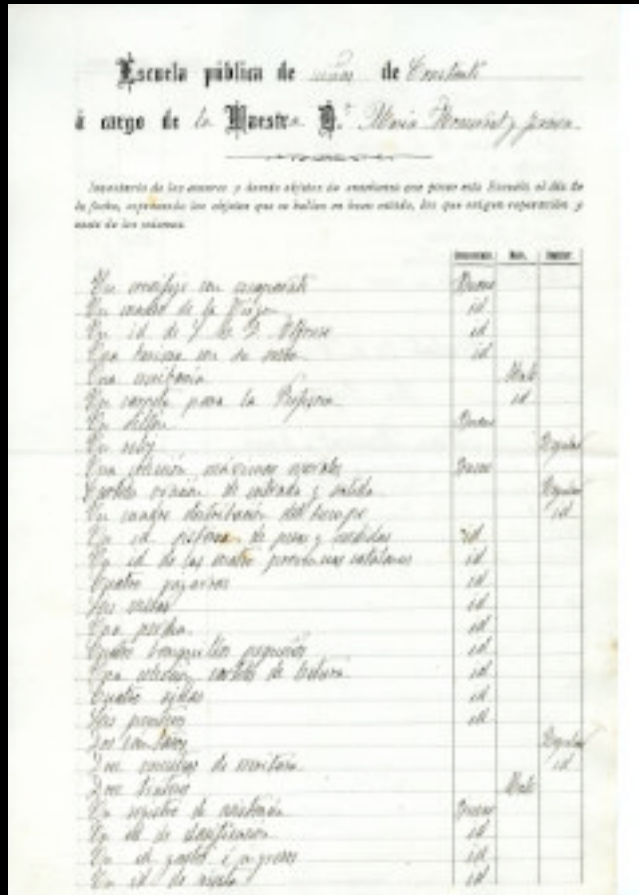
La qüestió dels estudis secundaris ens porta necessàriament a unes cronologies més properes a les actuals, ja que durant el segle XIX i part del XX estaven reservats a un sector de la població i eren una forma de consolidar l'estratificació social. Constantí no ha comptat històricament amb educació secundària, per tant, qui volia rebre-la havia de traslladar-se a Tarragona, el que limitava el seu àmbit d'influència. La gran transformació en aquest àmbit es produí a l'última dècada del segle XX, amb la nova ordenació educativa que partia de la LOGSE de l'any 1990 i la política d'impuls dels instituts que va emprendre la Generalitat de Catalunya. Només cal recordar que en el decret de l'any 1996 que va constituir l'IES de Constantí es creaven també més de cent instituts arreu de la geografia catalana. De fet, si hem escollit que la nostra recerca històrica finalitzi amb la inauguració de l'edifici de l'IES, és perquè considerem que va representar un abans i un després en l'educació al poble i per al poble.

—Com veus el moment present de l'educació a Constantí, sobretot si el comparem amb el que ha estat històricament.

L'educació ha de servir com a ascensor social i motor de progrés del municipi i dels seus habitants en igualtat de condicions de partida. La transformació de l'ensenyament públic a Constantí des d'aquell 1857 fins a l'actualitat és gairebé indescriptible amb paraules. La localitat compta amb una gran oferta educativa, complementària en tots els nivells formatius: una llar d'infants, dues escoles primàries, un institut, una escola d'adults, una escola de música, a més d'altres realitats privades. Els professionals que s'hi dediquen són d'una gran competència i exerceixen la professió amb una dedicació encomiable, intentant aplicar els mètodes pedagògics més innovadors a la realitat del poble, intentant que ningú es quedi enrere. Això era inimaginable dècades enrere, però també podem aprendre molt dels nostres avantpassats i de les circumstàncies en les quals visqueren, sobretot en els moments en què actuaren units com a poble.

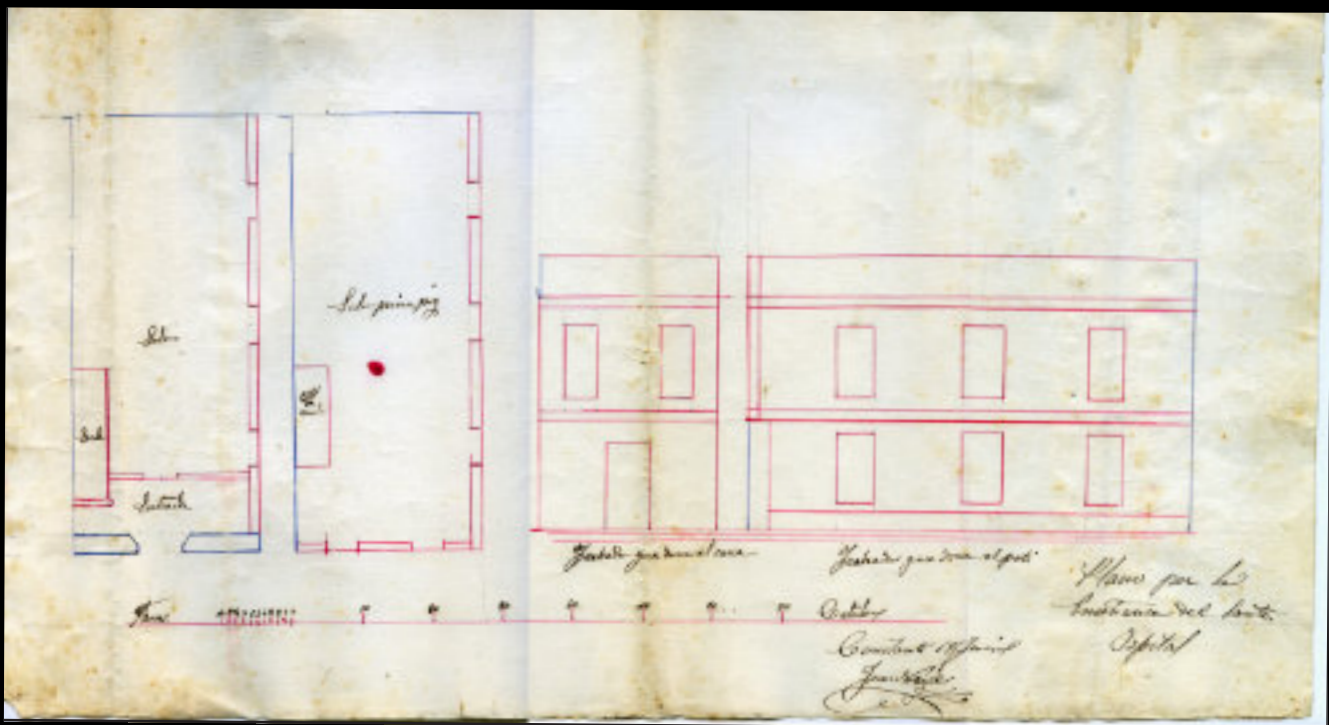
Albert Solé Fernández

Graduat en Història, amb menció en Història de les Formacions Socials i Polítiques, per la Universitat Rovira i Virgili, i Premi Extraordinari de Final d'Estudis (2018). La seva recerca històrica s'ha centrat en la qüestió educativa a l'àmbit local i en la repressió duta a terme durant el primer Franquisme, en especial a través de la Llei de Responsabilitats Polítiques de 1939. És autor del llibre *Dret a castigar? La Llei de Responsabilitats Polítiques al Tarragonès (1939-1945)* i ha participat en diverses publicacions d'àmbit territorial, com els *Estudis Altafullencs* o els *Estudis de Constantí*.



16/ Primera de les dues pàgines de l'inventari d'objectes de l'escola de nenes (1885) (Arxiu Municipal de Constantí. Fons Ajuntament de Constantí).

15/ Croquis de l'escola de primària que regentaven les monges a l'edifici de l'Hospital, on actualment hi ha la biblioteca i l'arxiu municipals (Arxiu Municipal de Constantí. Fons Ajuntament de Constantí).





FOTOS FACILITADES PER ANTON PÀMIES (1-11, 15), ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ (12, 13-14, 16)

11/

Pere Caselles, ja de gran i rodejat de la seva família, al Mas de Caselles, a Constantí.

QUI VA SER L'ARQUITECTE CASELLES?

ENTREVISTA A ANTON PÀMIES

PERE CASELLES TARRATS ÉS UN ARQUITECTE DE FINALS DEL SEGLE XIX I PRIMER TERÇ DEL XX. ÉS AUTOR D'UNA INSENT QUANTITAT DE CONSTRUCCIONS, SOBRETOT A REUS, ON VA EXERCIR D'ARQUITECTE MUNICIPAL. EQUIPAMENTS PÚBLICS, HABITATGES PARTICULARS I FÀBRICUES MOSTREN UN ESTIL MODERNISTA, DE GUST ECLÈCTIC, PERÒ SEMPRE ELEGANT.

REPASSEM LES CLAUS PER ENTENDRE LA FIGURA I L'OBRA D'AQUEST ARQUITECTE, AMB REFERÈNCIES A CONSTANTÍ, EL POBLE ON ESTIUEJAVA I ON VA PROJECTAR TAMBÉ ALGUNES CONSTRUCCIONS DE CERTA IMPORTÀNCIA.



121

Institut Pere Mata a Reus,
la magna construcció
modernista de Lluís
Domènech i Montaner en la
qual un jove Caselles
col·laborà en la direcció
d'obres als primers anys.

—Qui va ser Pere Caselles?

Pere Caselles i Tarrats va ser l'arquitecte municipal de Reus durant 40 anys i va deixar molta empremta a la seva ciutat. Tant a nivell d'infraestructures públiques com d'equipaments i edificis de promoció privada. Nascut el 1864, va acabar la carrera el 1889 i després d'uns mesos a Teruel com a arquitecte municipal, el 1891 guanya la plaça de Reus, exercint-la fins al desembre del 1929, quan es va jubilar. Això no obstant seguiria treballant fins que el 1936 va morir assassinat a Constantí. Pertanyia a la burgesia local a l'estar emparentat amb els Tarrats del Vapor Nou i per això va rebre encàrrecs privats de caire residencial que va saber aprofitar, mostrant les seves habilitats professionals. No ens consta cap dedicació a la política, tanmateix va publicar molts articles sobre arquitectura i història de Reus, va donar classes a l'Escola del Treball i va presidir la Comunitat del Pantà de Riudecanyes.

—Quins elements destacaries com a més característics del seu estil?

Es nota la seva formació acadèmica i en especial la influència de les teories de Viollet le Duc sobre el neogòtic, un estil que podem apreciar tant en les seves primeres obres (cases Tarrats, Punyed o Homdedeu...), anteriors al 1900, com en altres de posteriors com l'església de Sant Joan, amb projecte del 1910. El seu modernisme sense dubte va ser per la influència de Lluís Domènech i Montaner, amb qui va col·laborar en la direcció de l'Institut Pere Mata de Reus a principis del segle xx. L'Estació Enològica, les Escoles Prat de la Riba i moltes cases particulars mostren l'evolució del seu modernisme, que excel·leix al voltant del 1905-1915,

l'etapa més floral i reconeguda. Tanmateix també aborda l'anomenat nou-centisme però amb tocs academicistes, ja que sempre sura la seva formació més eclèctica. El Casino de Constantí n'és una mostra.

—Com veus la seva evolució al llarg dels anys?

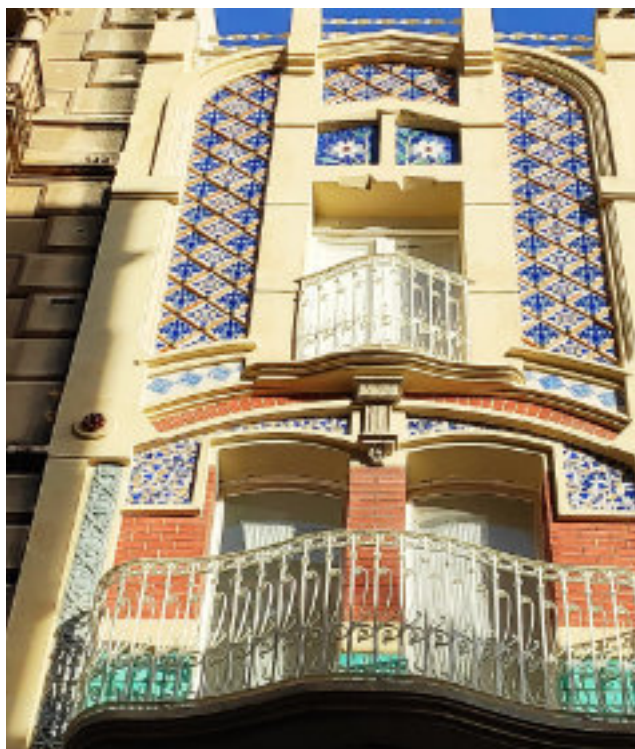
Va evolucionar força al llarg de la seva dilatada carrera; des d'un medievalisme neogòtic cap a un modernisme més floral i ornamental. Com he dit abans, també passaria per cert noucentisme i acabaria amb un eclecticisme, ja a finals dels anys 1920, propi de la seva bona formació a l'escola d'arquitectura però també adquirida amb la lectura de molts llibres editats a centre Europa com ens deixa veure la seva biblioteca particular. Tanmateix la revolució estilística del Moviment Modern de finals dels anys vint (Le Corbusier, Mies Van der Rohe...) sembla ser que no li va interessar i no es reflecteix en cap de les seves darreres obres. Només en la casa Monseny del carrer Ample de Reus que, tot i signar els plànols, realment ja era un projecte de l'Antoni Sardà, l'arquitecte que el va succeir com a arquitecte municipal d'ençà el 1930.

—Quines obres trobes més interessants de la seva trajectòria i per què?

L'estació Enològica, les Escoles Prat de la Riba, els projectes de caire industrial com el Vapor Vell i el Vapor Nou, Cal Bastida, el Picador dels Quarters; cases com la Tarrats, Punyed, Laguna, Anguera. Masos com el Gasull, Vilella o Cuadrada, l'església de sant Joan i altres, atès que la seva obra és molt extensa. Cadascuna mereix una justificació que malauradament no puc comentar aquí.

13/

Dalt. Casa Laguna (1904) a Reus, amb els balcons de diferents mides i formes i uns revestiments amb estucs, ceràmica vidriada i trencadís.



14/

Baix. Es construeix l'Estació Enològica (1907) a Reus. Es considera a l'època el millor edifici de viticultura del país. Comptava amb laboratoris, sala fotogràfica, biblioteca, observatori meteorològic, grans cellers, sala de degustació i aules.

15/

Casa Tarrats (1891) de Reus. Dissenyada per a un oncle de l'arquitecte. Té elements neogòtics i multitud de petites escultures.



16/

Dalt. Projecte de sala de turbines de vapor pels turbins del Vapor Vell de Reus (1907). Té façanes de totxo vist i elements de pedra esculpida, amb un tester obert al pati d'accés.



17/

Baix. Casa Anguera a Reus (1905). Destaquen tant els esgrafiats com la secció del seu ràfec i la profusió d'ornamentació floral de força interès, juntament amb els elements de pedra esculpida.



18/

Dalt. Escoles Prat de la Riba de Reus (1917), en estil modernista. Com era el costum de l'època, l'estructura de l'edifici és simètrica per separar la part dels nens de la de les nenes. És l'antecedent directe i inspiració de les escoles públiques de Constantí.



19/

Baix. Casa Mon (1905) de Reus, més coneguda com Casa Punyed. Domina l'obra vista, amb una composició simètrica, amb tres eixos d'obertures, d'estil encara neogòtic apreciable sobretot a les baranes de pedra dels balcons i en el coronament. A destacar els relleus dels brancals i arcs rebaixats de les portalades i els caps humans esculpits en pedra.



/10/

Baix. Interior de l'èmita de Sant Ramon. Va ser reformada per Caselles al 1890, quan estava a punt de ser enderrocada.

/11/

Dreta. La casa dels masovers, al Mas de Caselles Nou (o de Baix).

/12/

Baix, a la dreta. Imatge recent de la façana de les Escoles Pùbliques de Constantí.



—Centrem-nos en Constantí, en quin moment va intervenir a l'èmita de sant Ramon i quina va ser la seva aportació?

Acabada la carrera l'any 1889, uns veïns del Mas de sant Ramon van requerir els seus serveis per mirar de consolidar les restes de la seva èmita. Una veïna havia denunciat el mal estat en què es trobava i demanava a l'ajuntament l'expedient de ruïna per evitar accidents. Es va demanar informe a l'arquitecte diocesà Ramon Salas i va dir que el seu estat era ruïnós i es va atorgar un termini per al seu enderroc. Això no obstant els veïns no es van conformar i van pensar que volien conservar l'èmita com fos. Pere Caselles, molt jove però ben format a l'escola d'arquitectura, va refer la volta de sota coberta i va disposar diversos reforços estructurals assegurant-ne l'estabilitat. El rector de sant Pere de Reus, excusant la presència del bisbe de Tarragona, va celebrar la primera missa. Tanmateix després de força temps sense culte, fa uns anys es va rehabilitar tot l'interior i ara ja s'hi torna a celebrar culte regularment.

—Com va ser que va comprar el Mas de Caselles i quina vida hi feia?

Era molt afeccionat a l'agricultura i a la botànica, des de jove, i poc després de casar-se va decidir adquirir aquesta finca que té una important superfície i que es troba bastant propera al terme de Reus i ben comunicada. Ja existia una edificació unifamiliar, amb interessants pintures murals i unes construccions agrícoles al seu costat; la deuria reformar molt poc ja que no era de massa lluïments personals; amb el temps es coneixeria com el Mas de Caselles i està inventariat dins el catàleg d'edificis a protegir dins del terme de Constantí. Tot i que els treballs agrícoles anaven a càrrec dels masovers, ell s'hi acostava cada cap de setmana; fins i tot va adquirir la finca de l'altra banda del barranc i va construir un pont, avui enrunat, per accedir-hi més fàcilment. Poc deuria pensar que ben prop d'allí el matarien l'estiu de l'any 36.

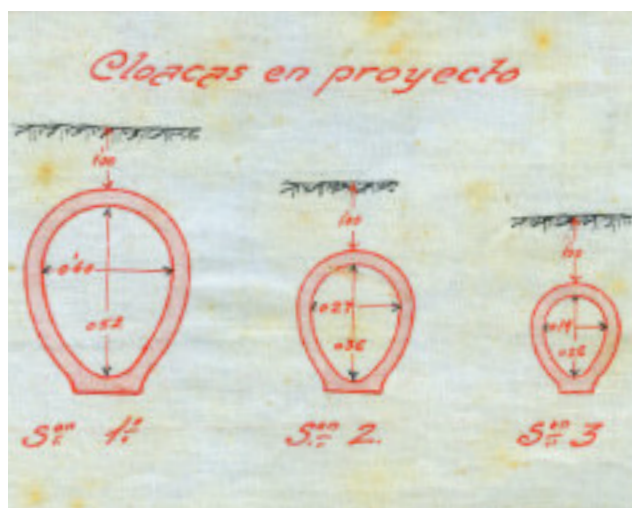


/13/

Al 1928 projecta l'edifici de la Societat Cultural i Recreativa "El Casino", al carrer Major, que destaca per la seva exhuberant façana noucentista, un estil plenament vigent a l'època.

/14/

Al 1925 dissenya la xarxa de clavegueram de la Vila de Baix de Constantí, en el tram comprès entre el carrer Major i el de Sant Pere.



—Al 1920 dissenya les Escoles Velles. En quina mesura les teories educatives vigents a l'època (higienisme, sexisme, etc.) condicionaren el disseny?

El projecte és del 1919 i es van inaugurar el 1920, ara ha fet cent anys! Llavors acabava de construir les Escoles Prat de la Riba de Reus i uns anys més tard, el 1927 (quan justament venia d'inaugurar a Reus les Escoles Pompeu Fabra, abans Primo de Rivera) ja es van ampliar prenent la planta una forma de U, oberta al sud. Llavors a les aules s'hi accedia des d'un porxo ben orientat i obert al pati amb força vegetació. Ja fa força anys es va tornar a ampliar fins a tancar la U, deixant un pati interior partit, canviant els accessos i compartint l'ús docent (ara llar d'infants) amb un altre. Tanmateix almenys en bona part segueix l'ús escolar per al qual van ser concebudes les escoles.

Pel que fa als temes higienistes, Caselles els seguia fil per randa en totes les escoles que projectava: les aules eren altes de sostre, ben il·luminades i ventilades; mantenia encara la separació entre nens i nenes, disposant accessos doblats i un mur que separava el pati de jocs.

—Al 1925 projecta una xarxa de clavegueram per als carrers de la Vila de Baix. Quina competència va demostrar Caselles en matèria d'enginyeria amb aquesta obra?

Caselles tenia una bona formació tècnica i també molta experiència ja que a Reus ja havia projectat la xarxa de clavegueram i la d'abastament d'aigües. Era molt rigorós i es demostra observant els plànols de l'arxiu municipal, indicant les rasants, les seccions més idònies dels conductes, el pressupost desglossat i l'aplicació, ja en aquella època, de contribucions especials per subvenir les obres de manera justa i proporcional.

—Al 1928 construeix l'edifici de la Societat "El Casino". Com definiries l'estil artístic i quines singularitats destaquen per a l'interior del cafè?

Suposo que Caselles, al ser propietari d'una important finca agrícola, seria considerat gairebé un veí més de Constantí; coneixeria pagesos i deuria ser conegut; per això no és d'estranyar que rebés l'encàrrec de projectar la seu de la societat "El Casino" quan ell ja era a punt de jubilar-se de l'ajuntament de Reus. El 1927 acabava d'inaugurar a Reus el Grup Escolar Primo de Rivera que ja té unes traces pròpies del noucentisme i, per tant, projecta una façana propera a aquest estil; la composició

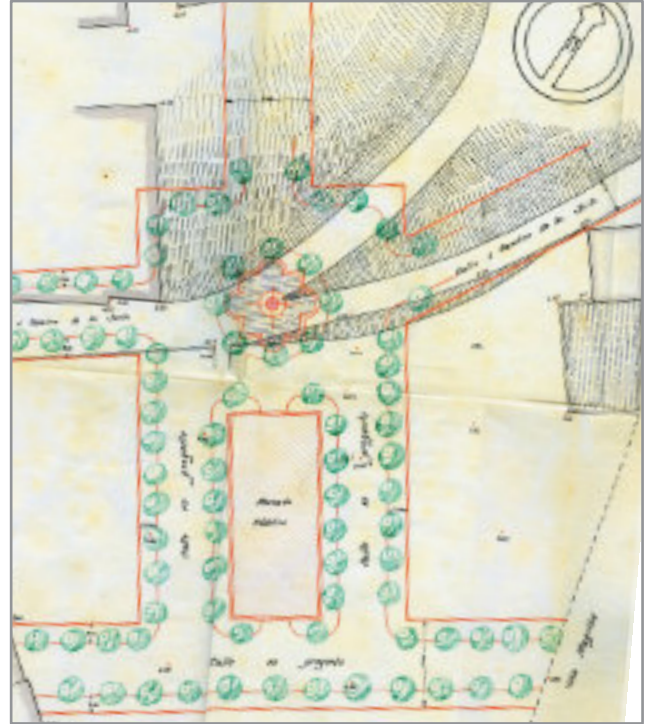


simètrica, rica en ornamentació, amb trets *Beaux Arts*, com les garlandes, les gerres gregues del coronament, el disseny de les baranes de ferro o de pedra artificial del terrat.

Del seu interior destacaria el disseny dels pilars que suporten la sala superior; es tracta de quatre angles de ferro subjectats per reblons, d'una agosarada esveltesa. Per a mí són un precedent dels pilars del Pavelló Alemany de l'Exposició Universal de Barcelona del 1929, projectat pel Mies Van der Rohe, tot i que allí anaven soldats entre sí. No sabem si el disseny del paviment hidràulic del cafè és d'ell però és molt interessant veure com una sola peça disposada en diferents orientacions pot donar un aspecte tan atractiu. Sense dubte la restauració de la façana va ser tot un encert.

—Al 1935 projecta un mercat municipal que no s'arriba a construir. Com valors el projecte i el fet que novament destacués els plantejaments teòrics, en aquest cas amb una dissertació sobre l'evolució històrica de les places públiques?

Bé, penso que ell, superats els setanta anys, ja es trobava al final de la seva carrera professional i ja no tindria massa il·lusió per la feina; ja no tenia els grans



encàrrecs d'abans i la mida que havia de tenir aquest mercat i el baix pressupost disponible no li permetrien grans dissenys. Tot i així el projecte era complet i prou correcte. En bona mesura va fer servir la memòria explicativa escrita pel frustrat mercat central de Reus del 1912, on donava proves de la seva erudició; tanmateix la situació política i econòmica del moment van fer que una vegada més el seu projecte no es construís.

—Centrem-nos en el misteri que rodeja la seva mort al juliol de 1936, quan va ser assassinat prop del Mas de Caselles. Què se'n sap del cert d'aquest crim, dels seus autors i dels motius?

Són els testimonis familiars els únics que ens poden dir quelcom. Només feia deu dies de l'alçament del general Franco i la situació era molt confusa arreu. Un grup d'homes va anar al mas on passava l'estiu amb la seva família i se'l van emportar amb una camioneta a la que, segons diuen, ja hi va pujar recelós, amb l'excusa d'anar a fer una gestió plegats; al cap de poca estona van sentir els trets que li van tirar al cap al barranc del seu mas. La premsa local recull discretament la seva mort, com un acte contra els "reaccionaris". Tanmateix ell mai s'havia manifestat com un activista polític. Altres versions ho

/15/

El cafè del Casino, amb un dels seus novedosos pilars metàl·lics.

/16/

Al 1935, Caselles projecta un mercat municipal a Constantí, que no s'arribarà a construir. Hi destaca la urbanització de l'entorn, a partir del concepte històric de la plaça pública. L'espai no s'havia de construir és l'actual Plaça Mn. Cinto Verdaguer.

atribueixen a un litigi entre propietaris veïns de la finca, aprofitant la situació política del moment. A l'igual que ell, en pocs dies van matar altres personatges de Reus (de la burgesia, professionals catòlics, sacerdots...) i segurament dels pobles veïns. Poc abans havien saquejat el seu despatx de la plaça del Mercadal, cremant part de la seva biblioteca i arxiu de projectes o esclafant el seu piano...

—Quina influència va tenir en el seu moment la figura de Caselles?

Crec que no massa; potser no ho va saber aprofitar. De fet, en pocs anys els professionals a influir dins la nostra àrea geogràfica. Pau Monguió, el seu millor amic i company de curs i graduació, ja tenia el seu estil i ja tenia cert nom. És prou conegut que s'intercanviaven les signatures dels seus projectes quan es localitzaven dins del terme d'on eren municipals; Caselles a Reus i Monguió a Tarragona i sobretot a Tortosa. Per això la majoria de cases de la ruta modernista reusenca són signades pel Pau Monguió, tot i que l'estil és del Caselles i els clients també eren del seu cercle familiar o d'amistat. Aquells primers anys del s. xx a Reus, a banda del geni de Gaudí ubicat a Barcelona, només hi havia en Francesc Batlle, que hi té alguns projectes però que ben aviat va marxar de municipal a Tortosa; uns anys més tard es va titular el Joan Llevat Casanovas, treballant a Reus i fent de municipal a La Selva del Camp; no s'aprecien massa trets d'en Caselles a les seves obres. També hi havia el Simó i

“De l’interior del Casino destacaria el disseny dels pilars que suporten la sala superior; es tracta de quatre angles de ferro subjectats per reblons, d’una agosarada esveltesa. Per a mí són un precedent dels pilars del Pavelló Alemany de l’Exposició Universal de Barcelona del 1929, projectat pel Mies Van der Rohe”.

Bofarull, llicenciat a París el 1913, però el seu estil ja és més Beaux Arts i noucentista. Per tant, crec que no va deixar “escola” o deixebles després de morir.

—Quines aportacions destacaries de la seva obra i quin és el reconeixement de què gaudeix actualment? Quin impacte ha tingut la celebració de l’Any Caselles?

Crec que cal destacar les solucions estructurals sobretot en l'àmbit industrial, emprant bigues d'acer reblonat que sabia calcular bé, voltes catalanes bombades, etc... Pel que fa a aportacions estilístiques, potser destacaria la seva època modernista floral amb uns característics remats de façana que es repeteixen en diversos edificis residencials o la seva ornamentació floral pròpia de la seva formació en botànica.

L'impacte de la celebració de l'Any Caselles el passat 2018, penso que ha estat menor del que esperava o voldria, en relació a l'esforç que per a mi va suposar la recerca en molts arxius, el recull de testimonis familiars, el muntatge de l'exposició, la preparació de conferències i articles. Confiam que s'arribi a publicar el catàleg d'aquesta exposició, resum de la seva biografia i obra, promès per l'Alcalde de Reus; ben segur que llavors el seu llegat arribaria a molta més gent.



PERE CASELLES A CONSTANTÍ

JOSEP ESTIVILL
ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ

PERE CASELLES FOU L'ARQUITECTE MUNICIPAL DE REUS DURANT 40 ANYS. AUTOR EN AQUESTA CIUTAT D'UNA NOMBROSA OBRA D'AIRE MODERNISTA I, EN UNA ETAPA ÚLTIMA DE LA SEVA CARRERA, NOUCENTISTA, VA VINCULAR-SE TAMBÉ AMB CONSTANTÍ. AQUÍ VA PROJECTAR LA RESTAURACIÓ DE L'ERMITA DE SANT RAMON, LA CONSTRUCCIÓ DE LES ESCOLES PÚBLIQUES I DE L'EDIFICI DEL CASINO. VA DISSENYAR L'AMPLIACIÓ DE LA XARXA DEL CLAVEGUERAM I PROJECTÀ UN MERCAT MUNICIPAL QUE NO ES CONSTRUI. AMB AQUESTES REFERÈNCIES REPASSEM LA FIGURA I L'OBRA DE PERE CASELLES AL POBLE DE CONSTANTÍ



/1/
Vista de la façana de l'hermita de Sant Ramon, construïda al segle XVII però àmpliament reformada a finals del s. XIX.



/2/
L'original rossetó, fet amb totxo massís, un material més propi del Modernisme que no pas del Barroc.



/3/
Un dels murs laterals, d'enorme senzillesa, amb els seus contraforts i la gairebé absència de finestres que aportin llum a l'interior.

ELS INICIS

L'hermita de Sant Ramon de Penyafort portava seixanta anys tancada i en mal estat quan, al 1889, l'Ajuntament de Constantí, per evitar una desgràcia, va demanar un informe pericial a l'arquitecte tarragoní Ramon Salas Ricomà. En aquest document es deia que les quatre parets estaven fatal, que l'edifici amenaçava ruïna i que calia enderrocar-lo. L'Ajuntament va fer seu aquest parer, però els propietaris dels masos veïns no pensaven el mateix i no volien quedar-se sense el lloc de culte, de manera que s'hi oposaren i l'afer arribà a mans del governador civil, el qual forçà una conciliació entre les parts. Finalment, un joveníssim Caselles, tot just acabada la carrera, s'encarregà de la rehabilitació, que fou enllestida al 1890.

/4/
Detall del dintell de la portalada, amb la referència a l'any 1790.





/5/
Mas de Caselles
Nou o de Baix.

/6/
Restes del pont
sobre el torrent del
Mas de Caselles.

ESTIUEJANT AL MAS

Poc després de restaurar l'ermita de Sant Ramon, Caselles va comprar una finca molt propera, a tocar del terme de Reus. S'anomenava Mas de Solei o Mas de Barcelona, però de seguida es va conèixer com el Mas de Caselles. Avui dia, però, tenim dos masos que s'anomenen "Mas de Caselles": el de Dalt o Vell, que data del 1842, i el de Baix o Nou, que no sabem de quan és però deduïm que posterior. És possible que l'arquitecte reusenc s'instal·lés primer al Vell i després ell mateix projectés i construís el Nou? No ho sabem, però en cap dels dos masos s'aprecia el seu estil. Fos quin fos el mas on estiuejava la família Caselles, en Pere s'hi sentia molt a gust, amb el contacte amb la natura i la tranquil·litat.

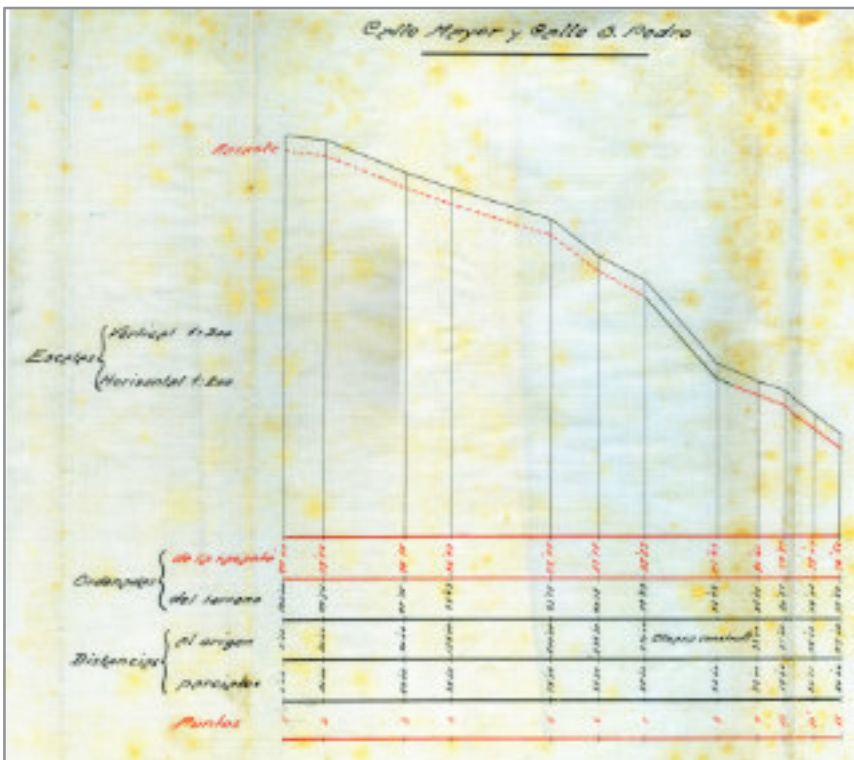
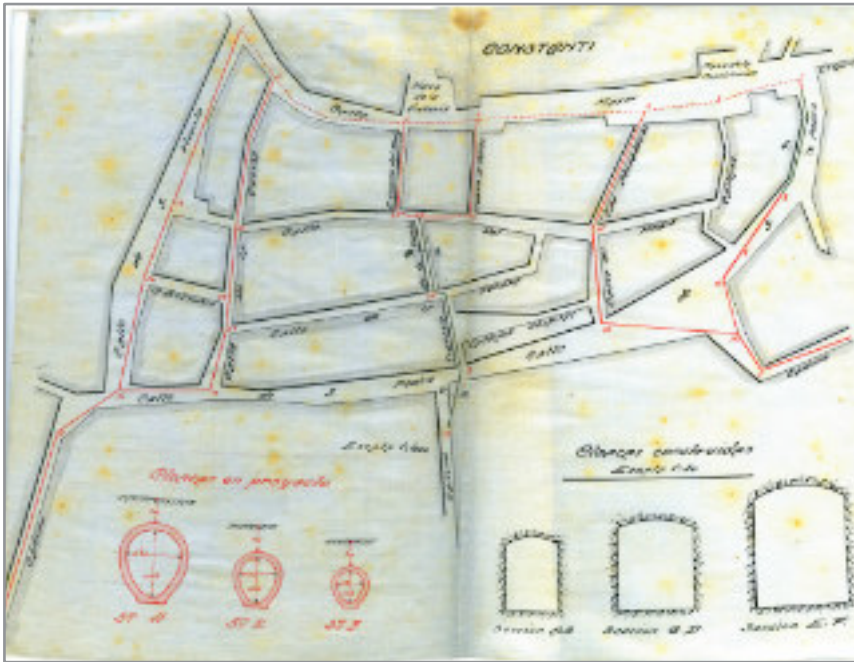
A més, resulta que Caselles comprà també una altra finca contigua, separades les dues pel torrent del Mas de Caselles. Era un entrebanc per creuar d'una banda a l'altra, així que Caselles va dissenyar un pont per creuar-lo. Aquest pont avui dia ja no es manté dret, però encara en queden les restes dels dos extrems.



FENT D'ENGINYER

Els anys que Caselles treballava professionalment, els arquitectes assumien també moltes tasques que temps després serien competència dels enginyers. A Constantí va projectar el 1925 la xarxa del clavegueram de la Vila de Baix, és a dir, dels carrers Major, Sant Pere, Sant Vicenç, de la Costa, Peixateria, Baixada de la Costa del Mig, Costa de Patiño, Travessia de la Font i el Camí de la Gavarra. Alguns d'aquests noms de vials han caigut en desús o directament s'han canviat per un altre.

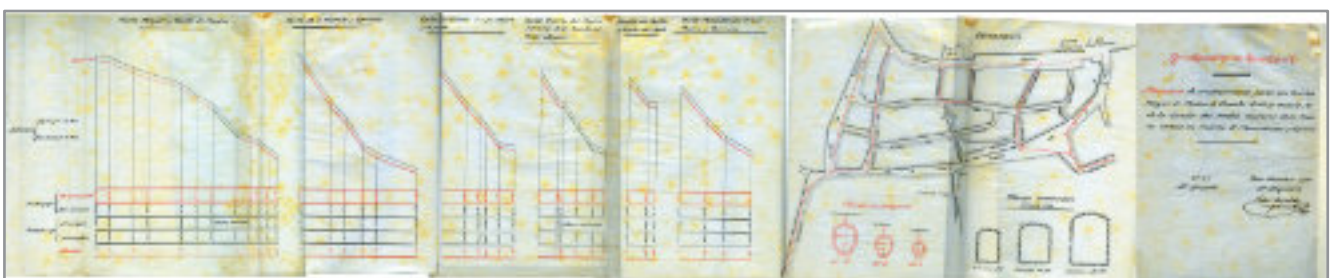
Un detall interessant és que en color verd s'indica el traçat de claveguera existent i podem veure que en aquesta zona del poble només hi havia un únic i curt tram, que resseguia l'actual carrer Palau i Quer. En vermell, l'obra de nova construcció: multiplicava per deu la longitud del traçat anterior. Segurament perquè devia ser en aquest moment que l'aigua arribava als domicilis.



171
Detall del traçat de les noves vies de clavegueram projectades.

181
Detall de la rasant i punts d'inflexió de les clavegueres.

191
Projecte de clavegueram per als carrers de la Vila de Baix (1925). Arxiu Municipal de Constantí. Fons Ajuntament de Constantí 2/sm/1925



Josep Brangulí Soler
*Inauguració de les Escoles
 Públiques de Constantí (1920)*



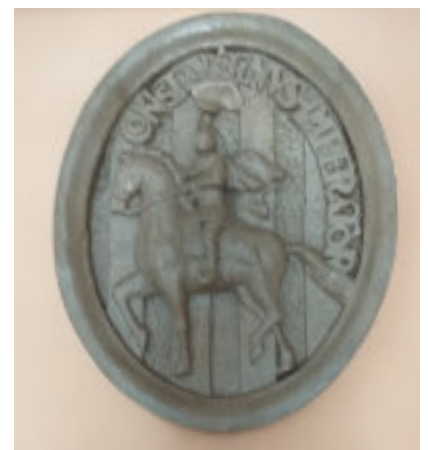
**/10/
 L'entorn**

Plaça pública, jardí, font, refugi durant la Guerra Civil... l'entorn de les Escoles Velles ha estat objecte de múltiples remodelacions fins a l'actual disseny de plaça central per a la celebració d'esdeveniment multitudinaris.



**/11/
 El timpà**

Antigament, la façana estava coronada per un timpà central esgraonat, però una forta ventada el 2 de març de 1935 el va fer desplomar sobre la teulada i enfonsà el cel ras. El timpà es va reconstruir en dues ocasions, però amb dissenys diferents, i en una reforma posterior es va eliminar.



**/12/
 L'escut**

En el timpà de l'entrada hi figurava l'escut del poble, amb la representació de l'emperador romà Constantí muntant a cavall. Amb la supressió del timpà, l'escut va ser traslladat a l'Ajuntament i avui dia es pot contemplar a les escales de l'entrada principal.



ARXIU NACIONAL DE CATALUNYA. FONS BRANGULI FOTÒGRAFS (ANC 1-42-N-32103)

LES ESCOLES

L'elecció de Caselles per construir les escoles públiques de Constantí sembla lògica si tenim en compte que anys enrere havia restaurat l'ermita de Sant Ramon, un espai molt vinculat a la Parròquia de Sant Feliu. Ara, el seu rector, Mn. Ramon Bergadà, un veritable dinamitzador social, es convertiria en el principal impulsor de les noves escoles. Caselles, a més, tenia experiència en la matèria, perquè havia dissenyat a Reus les Escoles Prat de la Riba (1910) i Rubió i Ors (1911).

L'edifici de Constantí va seguir el model típic de construcció escolar, amb un estil més proper al Noucentisme que no pas al Modernisme. Situat als afores del poble, en direcció a Tarragona, va convertir-se en aquells moments en una construcció emblemàtica. A la imatge, feta pel fotoperiodista Josep Brangulí Soler, la comitiva acaba l'acte d'inauguració, celebrat el 20 de gener de 1920, i torna cap al centre del poble. Fa cent anys, les escoles quedaven un pel allunyades del nucli urbà; avui dia formen part del centre.

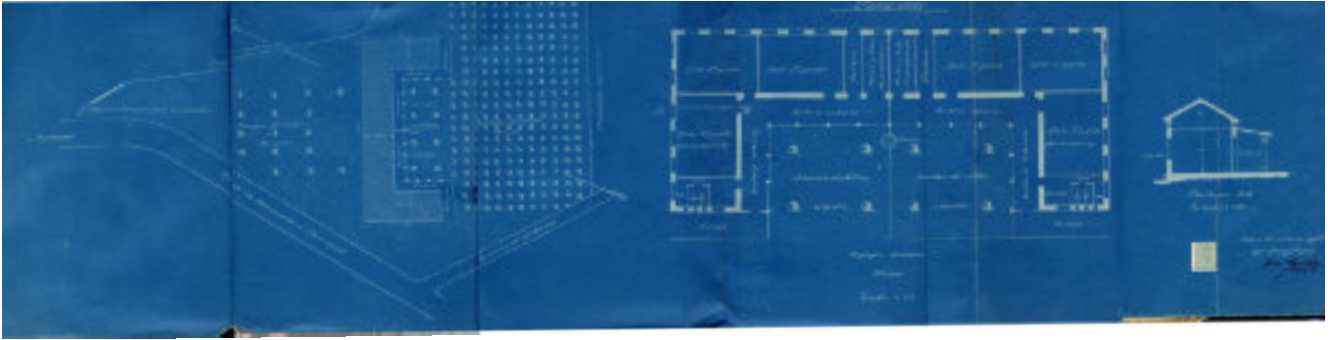
/13/ Ampliacions i reformes

Les necessitats educatives han canviat molt al llarg dels anys. L'edifici s'amplià per albergar més aules. Amb les successives reformes posteriors, l'entrada es fa més austera, les finestres s'allarguen per la part de baix i es pinten les parets. S'urbanitza la plaça del davant, ara

convertida en un dels centres neuràlgics de la vida cultural i social local. Al darrere, l'antic pati dels nens s'obre en forma de parc públic.

L'edifici l'ocupen actualment la llar d'infants municipal Gu-Gu i el Centre de Dia de la Xarxa Sanitària de Sta. Tecla.





/14/
Plànol de les Escoles Públiques de Constantí (15 de juny de 1927). Arxiu Municipal de Constantí. Fons Ajuntament de Constantí 1/oc/1927.

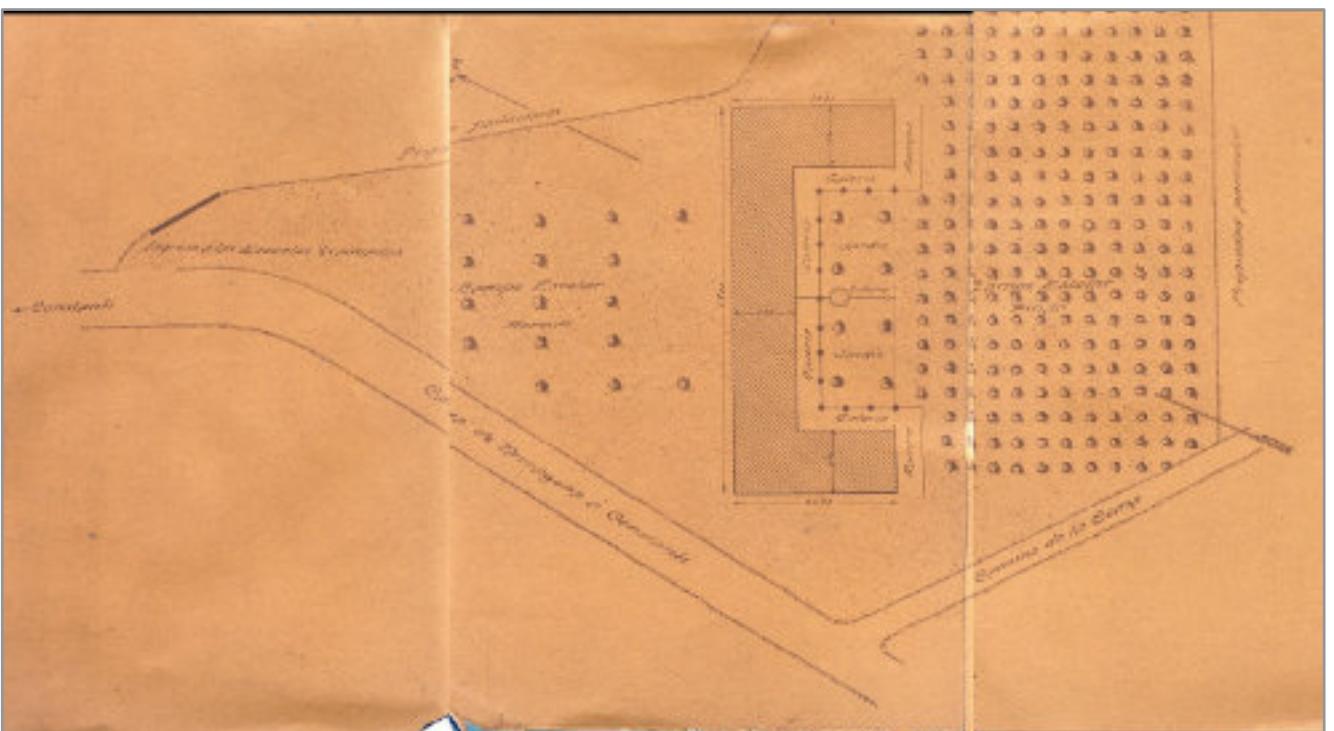
L'AMPLIACIÓ DE LES ESCOLES

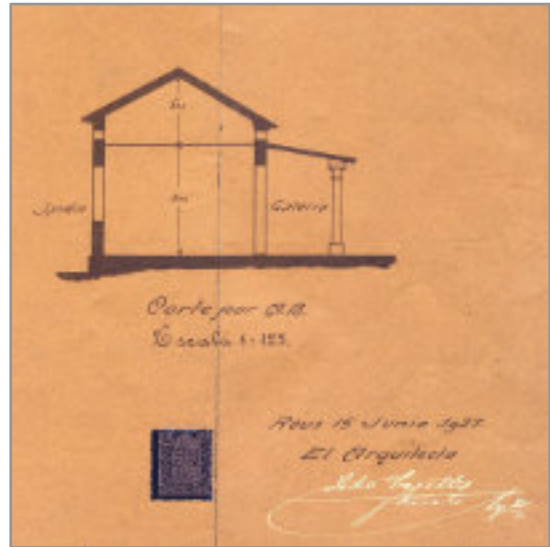
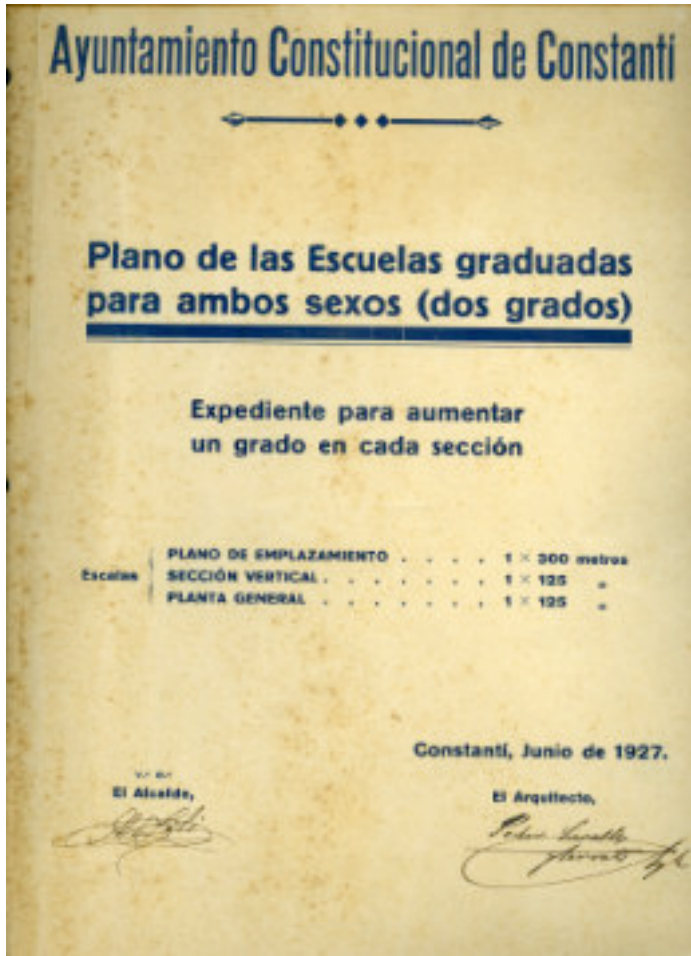
Al 1927 s'amplien les escoles amb una aula més per a cada sexe. Signat per Caselles, l'expedient tècnic conté un únic plànol, molt allargat de forma, amb la indicació de l'emplaçament de l'edifici, la planta general i una secció. No s'acompanyava de cap memòria explicativa, així que no sabem del cert quines van ser les reformes constructives. Tampoc podem fer una comparació amb el projecte de la construcció originària, que devia ser redactat entre 1918 i 1919, perquè no es conserva. No obstant això, el plànol de la reforma indica que les aules de 3r grau són les que es demanen de crear, així que les dues ales laterals devien ser les reformades.

Aquest plànol de la reforma es conserva a l'Arxiu Municipal de

Constantí. Té un singular color blau (la resta de les imatges s'han fet invertint el colors amb ordinador). Aquest aspecte es va obtenir amb una còpia heliogràfica, que és un sistema —com llegim a la Viquipèdia— utilitzat sobretot per enginyers i arquitectes, que feien els seus dissenys en paper de qualitat i després els copiaven a mà sobre paper vegetal usant tinta xinesa. Llavors, feien servir aquesta còpia per fer-ne reproduccions sempre que fos necessari amb la tècnica de la cianotípia. Aquesta tècnica es coneixia precisament com *blueprint*, pel color del fons de la còpia resultant. El cost dels *blueprints* era la desena part del cost d'una reproducció feta a mà.

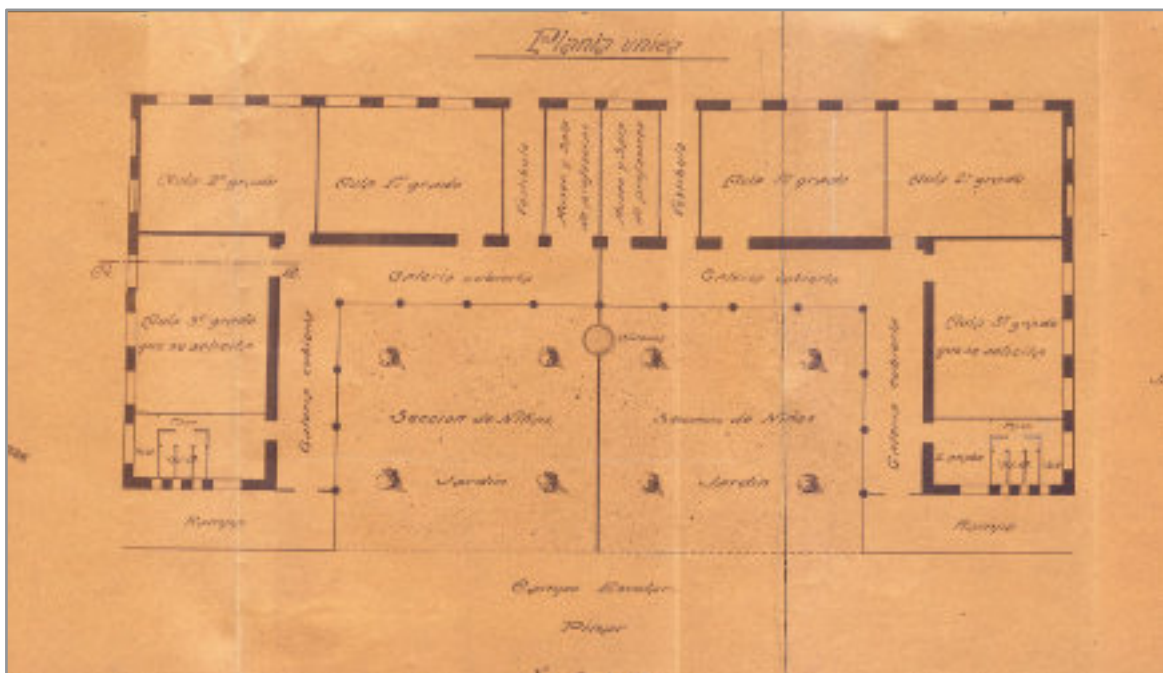
/15/
Plànol de l'emplaçament de les Escoles, als afores del poble, a tocar de la carretera de Tarragona.





/17/
Secció d'una ala lateral.

/16/
Coberta del plànol de l'ampliació de les escoles.



/18/
Planta general de les escoles.





/19/
La façana de la Societat Cultural i Recreativa "El Casino", al carrer Major.

/20/
Rajoles hidràuliques que hi havia al terra originàriament i que s'han guardat, emmarcades, a manera de record.

/21/
Una imatge del cafè de l'entitat, amb els pilars metàl·lics.

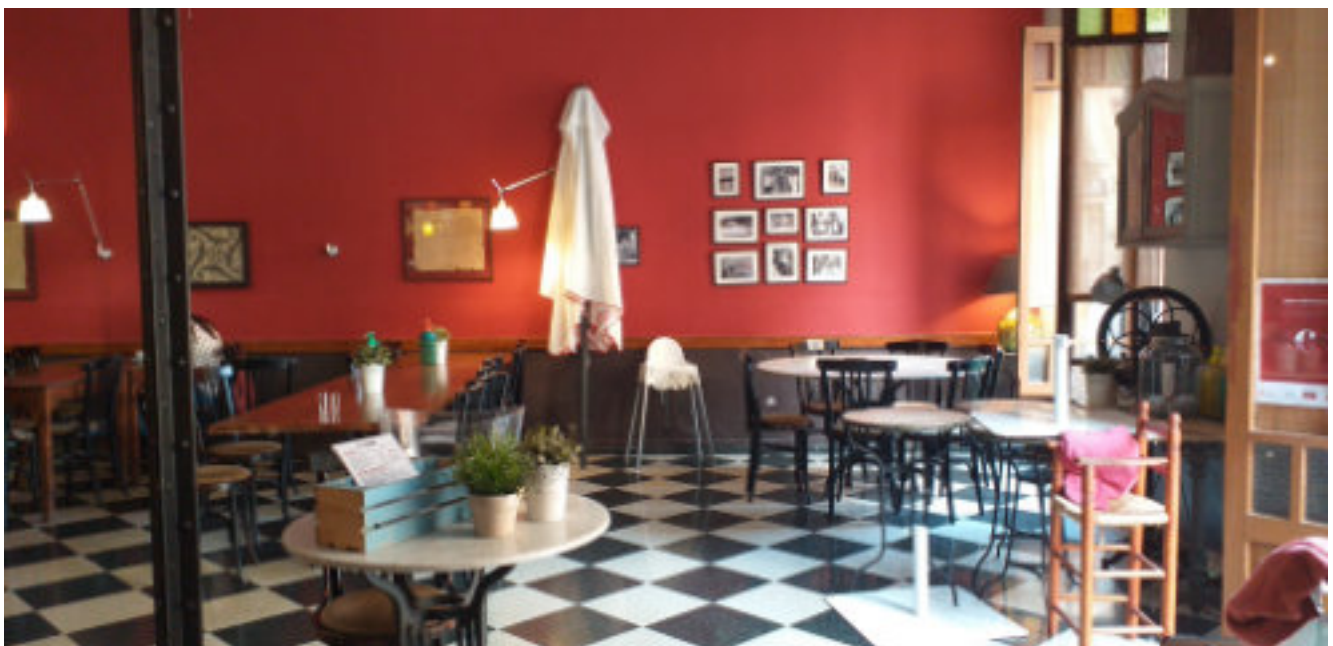
LA SOCIETAT "EL CASINO"

Caselles tenia 64 anys i ja havia projectat els seus grans edificis modernistes quan va rebre l'encàrrec de dissenyar el local social de la Societat «El Casino». Albert Arnavat i Tate Cabré en la seva monografia *Arquitectura noucentista del Camp de Tarragona i les Terres de l'Ebre* (Diputació de Tarragona, Tarragona 2011, p. 95) diuen que l'edifici té un aire noucentista amb els tres pisos i la lluminositat. La façana és rica en ornamentació, amb elements *Beaux Arts* com les garlandes, el coronament amb cràteres o gerres gregues, i les baranes de ferro amb dissenys purament noucentistes. El

primer pis té una balconada correguda on s'hi obren tres grans finestrals, el del mig amb tres vanos separats per dues columnes i coronats amb arcs rodons, com els laterals de la planta baixa. El portal d'accés està coronat per un arc rebaixat o de nansa de cistell. La façana presenta alguns elements «clàssics», com la porta i la finestra definides per arcs de la planta baixa, la balconada del primer pis amb obertures rectangulars als costats i de triple arc sustentat per columnes. Sobre el segon pis, amb uns finestrals rectangulars de menor grandària, com correspon al pis de

les golfes, trobem un terrat delimitat per una balustrada, que en el centre s'interromp per un petit frontó neobarroc sota del qual figura la llegenda «Societat Cultural i Recreativa El Casino – 1928».

A la planta baixa hi ha un elegant i espaiós cafè, amb el sostre sostingut per uns pilars metàl·lics que li donen un aire molt lleuger. Antigament, el terra havia estat cobert de rajola hidràulica, una mostra de la qual es conserva emmarcada i penjada a la paret, i el seu dibuix es va fer servir posteriorment per dissenyar el logo de l'entitat.





EL MERCAT MUNICIPAL

Els anys de la II República van ser intensos. Els aires de renovació i modernitat van materialitzar-se en iniciatives d'equipaments de servei públic. Alguns es van dur a terme, com la granja municipal, i altres no van passar de projecte, com la llar d'infants que s'havia de construir a l'antic Hospital (actualment seu de la Biblioteca Municipal i l'Arxiu Històric). Un dels projectes no realitzats va ser el mercat municipal, projectat per un Caselles septuagenari, ja jubilat com a arquitecte municipal de Reus, però encara vinculat a Constantí pel fet de tenir-hi el mas on venia a descansar.

L'edifici del mercat s'havia de construir a l'actual Plaça Verdaguer, el lloc que antigament havia fet de cementiri i que aleshores devia ser

un descampat. El projecte contemplava una nau rectangular, amb parets de maçoneria i totxo, una coberta a dues aigües de fibrociment i una reixa d'entrada de ferro forjat. A la banda dels murs, les paradetes de carn; a la part central, les de verdura i peix. En total, podríem pensar en una trentena de paradistes. A banda, el serveis bàsics, per a la inspecció alimentària, la bàscula i els lavabos.

El mercat, però, no es va construir. Les dificultats econòmiques i, sobretot, la complicada conjuntura política ho devien impedir.

[22]

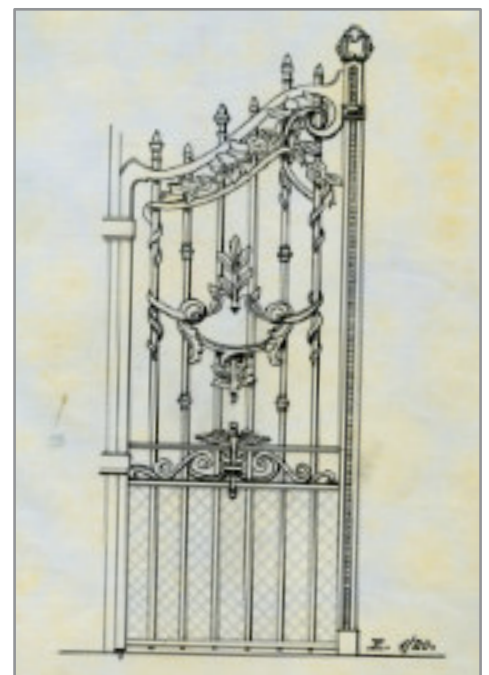
Expedient de mercat públic de proveïments (1935). Arxiu Municipal de Constantí. Fons Ajuntament de Constantí 2/oc/1935.

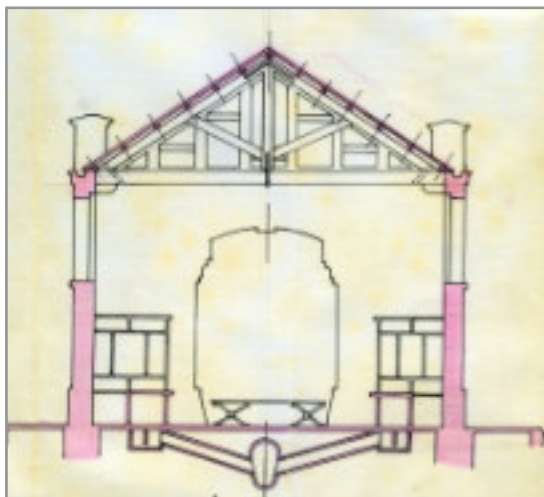
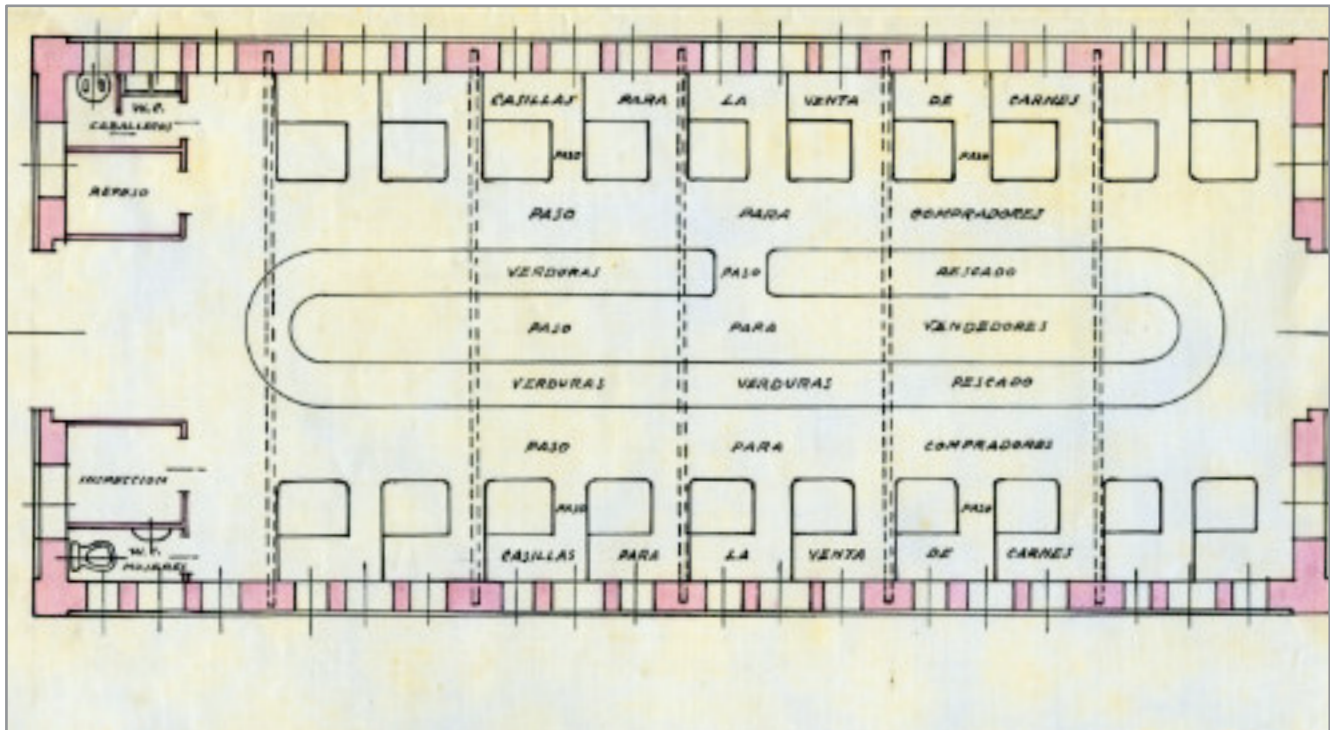
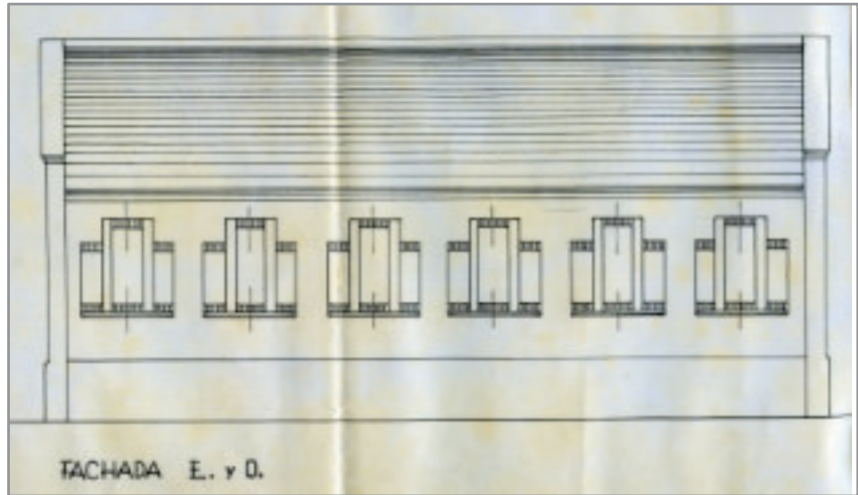
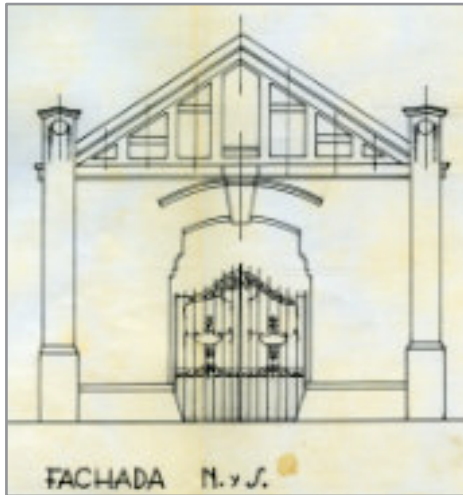
[23]

Detall de l'emplaçament, l'actual Plaça Mn. Cinto Verdaguer.

[24]

La reixa de ferro forjat, a la portalada d'entrada del mercat.





/25/26/
Alçats de les façanes i dels murs laterals.

/27/
Planta del mercat, amb indicació dels serveis (bàscula, inspecció, lavabos) i la distribució de les parades.

/28/
El tall d'una secció transversal.

PEL CAMÍ DE LES PUNTES

JOSEP ESTIVILL
ARXIU MUNICIPAL DE CONSTANTÍ



El **Camí de les Puntes** també es coneix com el Camí dels Pobres o Camí de Tortosa (foto de la dreta). Ressegueix un tram del Polígon de Constantí i, des d'allí, es dirigeix cap a la ciutat de Reus. És un camí rural destinat al pas dels ramats i en el qual encara hi trobem restes dels sistemes de rec emprats tradicionalment en l'agricultura i que ara estan en desús (foto superior). En una mateixa zona, per tant, podem connectar les formes antigues de la producció d'aliments al costat de les més modernes, perquè a prop del Polígon hi ha un centre d'agrocercia del més alt nivell. És un bon eix per descobrir llocs patrimonials, com el **Mas de Ventura**, el **Mas Bové** i el **Mas de Porta**; la **Torre del Fàbregues** i la singularitat paisatgística de la **Riera Gran**. Llocs que fan del nostre terme un dels més grans, variats i interessants del Camp de Tarragona.





LA RIERA GRAN

És una de les rieres importants del terme, de gran amplada i que baixa del terme de la Selva. Poc més avall del Polígon Industrial de Constantí entronca amb el Barranc del Mas del Sol i, al final, connecta amb la Riera de la Boella. Porta aigua durant la temporada de pluja mentre la resta de l'any està seca.



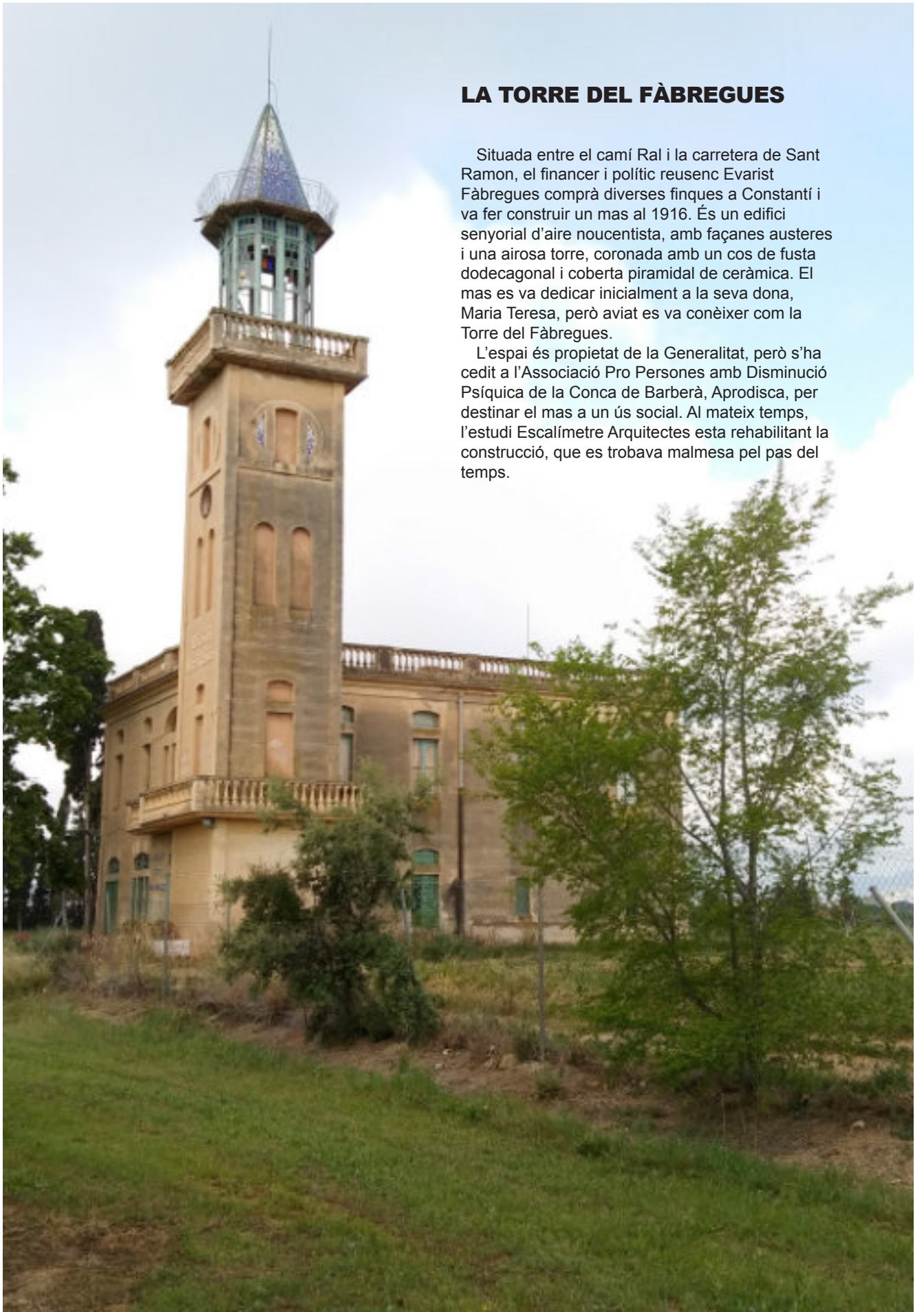




EL MAS DE PORTA

Masia situada a la partida de les Punes. Construïda a la primera meitat del segle XX, disposa d'una gran terrassa a la primera planta decorada amb uns curiosos esgrafiats d'estil mesopotàmic. La terrassa fa de porxo a l'entrada principal.

El mas està abandonat, però el petit jardí del davant manté una envejable frondositat amb moltes de les plantes originàries que han sobreviscut al pas del temps i la manca de manteniment.



LA TORRE DEL FÀBREGUES

Situada entre el camí Ral i la carretera de Sant Ramon, el financer i polític reusenc Evarist Fàbregues comprà diverses finques a Constantí i va fer construir un mas al 1916. És un edifici senyorial d'aire noucentista, amb façanes austeres i una airosa torre, coronada amb un cos de fusta dodecagonal i coberta piramidal de ceràmica. El mas es va dedicar inicialment a la seva dona, Maria Teresa, però aviat es va conèixer com la Torre del Fàbregues.

L'espai és propietat de la Generalitat, però s'ha cedit a l'Associació Pro Persones amb Disminució Psíquica de la Conca de Barberà, Aprodisca, per destinar el mas a un ús social. Al mateix temps, l'estudi Escalímetre Arquitectes està rehabilitant la construcció, que es trobava malmesa pel pas del temps.

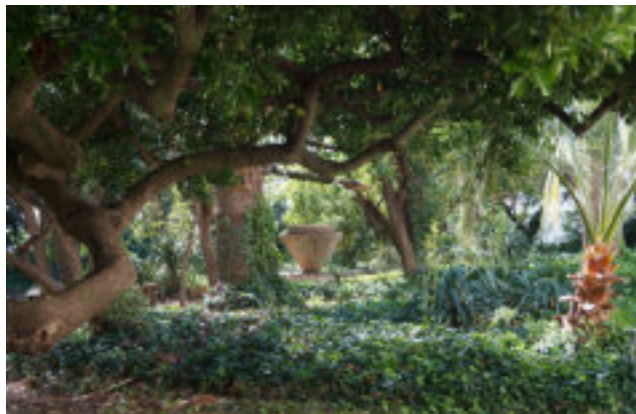


EL REFUGI DEL MAS NOU

Una de les masies més distanciades de la vila. L'edificació és notable, de començaments del segle XIX, encara que força restaurada amb posterioritat. Compta, però, amb un singularíssim refugi bastit durant la Guerra Civil. És ben conegut que diverses poblacions del Camp van ser objecte de nombrosos bombardejos durant els anys 1937 i 1939. Constantí no era objectiu de l'aviació feixista, però estava molt proper a municipis que sí que ho van ser, com Reus (per l'aeroport i

la fàbrica d'avions) i Tarragona, pel port. En conseqüència, com en altres localitats, es van construir refugis per resguardar la població civil. Normalment, s'ubicaven als centres urbans, però algunes famílies que vivien als afores no van voler quedar desprotegides, de manera que ocasionalment construïren un refugi proper al seu mas, com aquest del Mas Nou del qual en veiem una de les dues entrades.





EL MAS DE BOVER

El Mas de Bover és un edifici antic i grandíols, que en les darreres dècades s'ha reconvertit en la seu d'unes modernes instal·lacions que allotgen l'Escola de Capacitació Agrària de Mas Bové i l'institut de recerca agrotecnològica IRTA. L'escola és un centre públic que es dedica a la qualificació professional de les persones que volen desenvolupar la seva activitat en el sector agroalimentari. L'institut, per la seva banda, compta, entre d'altres, amb granges experimentals de nutrició de monogàstrics i genètica avícola, una planta pilot d'olis i un laboratori per a la determinació de la qualitat de la fruita seca.



EL MAS DE VENTURA

Una de les masies més notables del terme per la seva magnitud i antiguitat (documentada al segle XVIII). El cos principal té planta rectangular i està cobert amb una teulada a quatre vessants. Consta de planta baixa, pis noble i golfes. Als dos costats de l'edifici principal hi ha unes galeries emmarcades per arcs de mig punt, típiques en l'arquitectura decimonònica d'influència indiana. Té diversos edificis annexos de diferent època que donen idea de la seva antiga puixança. A la dreta de la imatge es pot veure la capella annexa. La masia va estar fortificada durant la Tercera Guerra Carlina, amb algunes defenses a manera de garita.





LA CAPELLA DEL MAS DE VENTURA

És una capella adossada al Mas de Ventura que està dedicada a Nostre Senyor Jesucrist. És obra d'estil neoclàssic. Té un frontó que es recolza a sobre de quatre columnes estriades d'estil dòric, similar als antics temples de la Grècia clàssica.





De Constantí a Prades

Anada per Alcover, Mont-ral i Capafonts i tornada per la Febró o la Serra Plana, Mont-ral i Alcover

IGNASI MANZANARES

TÈCNIC DE JOVENTUT (AJUNTAMENT DE CONSTANTÍ)

Aquesta ruta, a diferència de les que hem anat presentant anteriorment en aquesta revista, és un itinerari dur, llarg i amb trams difícils i tècnics. Per a poder-la realitzar hem d'estar en bona forma física i tenir un mínim d'habilitat i tècnica. Si estem en condicions, fruïrem d'una magnífica i completa ruta, sense dubte un dels millors recorreguts de btt de la província de Tarragona.

De Constantí a Prades

L'itinerari solca la plana del Camp de Tarragona fins a Alcover. A partir d'aquesta bonica població de l'Alt Camp iniciem un ascens continu amb pendents que ens demanaran el millor de nosaltres per arribar a Mont-ral sense baixar-nos de la bicicleta. Per sort, un cop iniciem la pujada ens endinsem al bosc que ens protegirà tant del sol com del vent. Tot i això, aquest és el tram més exigent de tota la ruta. Puntualment ens podem trobar breus intervals de senderó amb blocs i vegetació que ens impossibilitaran el pedaleig.

Han participat en aquesta ruta: Eric Salmerón,
Josep M. Anguera, David Orpinell i Ignasi Manzanares.

A l'esquerra, el camí cimentat entre el Convent de les Arts i el polígon del Mas de Gassol (Alcover). En aquesta pàgina, arribant a Capafonts, amb el Picorardan, la Ninota i la Serra Plana al darrera.
FOTOS: IGNASI MANZANARES



Arribats a Mont-ral ens mereixem un descans pel cos i un gaudi pels sentits, amb la visió que ofereix aquest preciós poblet que domina la plana del Camp de Tarragona i la vall del riu Glorieta, d'un costat, i la del Brugent, de l'altre. Mont-ral és un vell conegut dels practicants d'activitats esportives de muntanya com l'escalada, l'espeleologia o l'excursionisme.

Reprenem el camí baixant ara vertiginosament cap al riu Brugent, amb algun tram extremadament tècnic. Si seguim el recorregut marcat, hem de travessar diverses tanques i senyals que prohibeixen la circulació de vehicles a motor i fer cas omís a l'indicador que trobarem al km. 37,75 que ens indica cap a ermita de Barrulles, Capafonts i Prades i continuar la pista que travessa el riu i el ressegueix pel marge oposat. Remuntem amb forts pendents, primer pujant i finalment en descens fins al no menys bonic poble de Capafonts, passant pel Mas d'en Toni i l'Ermita de Barrulles. Aquí ens espera el darrer esforç, un dur ascens de 300 m. de desnivell entre Capafonts i l'Ermita de l'Abellera que, en aquestes alçades del trajecte,

amb més de 40 km. de recorregut i més de 1000 m. de desnivell positiu acumulat, ens passa factura; si ens aturem una estona a l'ermita de l'Abellera podrem admirar aquesta curiosa construcció que aprofita com a base una vistosa bauma d'arenisca. Des d'aquí només restarà un petit descens fins a la població de Prades (950m. sobre el nivell del mar), l'anomenada Vila Vermella precisament a causa de la tonalitat que li confereixen les construccions fetes amb roca arenisca, molt característica de la contrada. Aquesta baixada transcorre per un bonic senderó que, si no som molt hàbils damunt la bicicleta, ens obligarà a posar el peu al terra en més d'una ocasió. Com a alternativa, si no volem complicar-nos la vida, podem continuar per la pista apta per a automòbils.

De Prades a Constantí

La tornada, tot i que presenta alguna pujada important i algun descens extremadament tècnic, és molt més tranquil·la. Si estem en bona forma física podem realitzar-la el mateix dia. Si no ens veiem amb cor podem fer nit a Prades

A la dreta, la Creu Trencada. A la pàgina següent, arribant a Mont-ral.

FOTOS: IGNASI MANZANARES



Recorregut: 103 km
Desnivell acumulat: 2.100 m
Època recomanable: primavera i tardor

Enllaços wikiloc:

• Constantí a Prades:

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/constanti-prades-53597009>

• Prades a Constantí:

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/prades-constanti-53614102>

• Alternativa de Prades a Alcover:

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/prades-a-mont-ral-pels-motllats-56984308>

Recomanacions: portar material ciclista estàndard: eines i recanvis, menjar i beure, petita farmaciola per caigudes, cops o lesions musculars i, lògicament, culot, casc, guants i ulleres.

i retornar l'endemà; o bé, i sempre que disposem d'un vehicle que ens pugui recollir a Prades o portar-nos-hi, fer un dia la pujada fins a Prades i un altre dia la baixada.

Per començar la ruta de retorn, prenem a la dreta de la carretera de Reus, tot just al seu inici, el camí que paral·lelament a l'asfalt ens acompanyarà durant poc més d'un km. Després ens allunyarem de la carretera pel camí de Siurana per trencar a l'esquerra poca estona després i davallar dràsticament cap a la Febró. Aquí ens trobarem la darrera pujada important de tota la ruta que ens portarà, passant pels voltants de l'impressionant conjunt d'origen mixt tectònic-càrstic dels Avençs de la Febró, cap a la Serra de la Mussara, que domina altivament la plana del Camp de Tarragona.

Una alternativa entre Prades i Mont-ral, molt interessant i amb menys desnivell positiu i, per tant, recomanable si estàs tocat de la pujada, consisteix en no prendre el camí de Siurana i recórrer diversos camins paral·lels a la carretera de Capafonts i un petit tram d'aquesta i, quan comença a baixar, prendre la pista a mà dreta que travessa

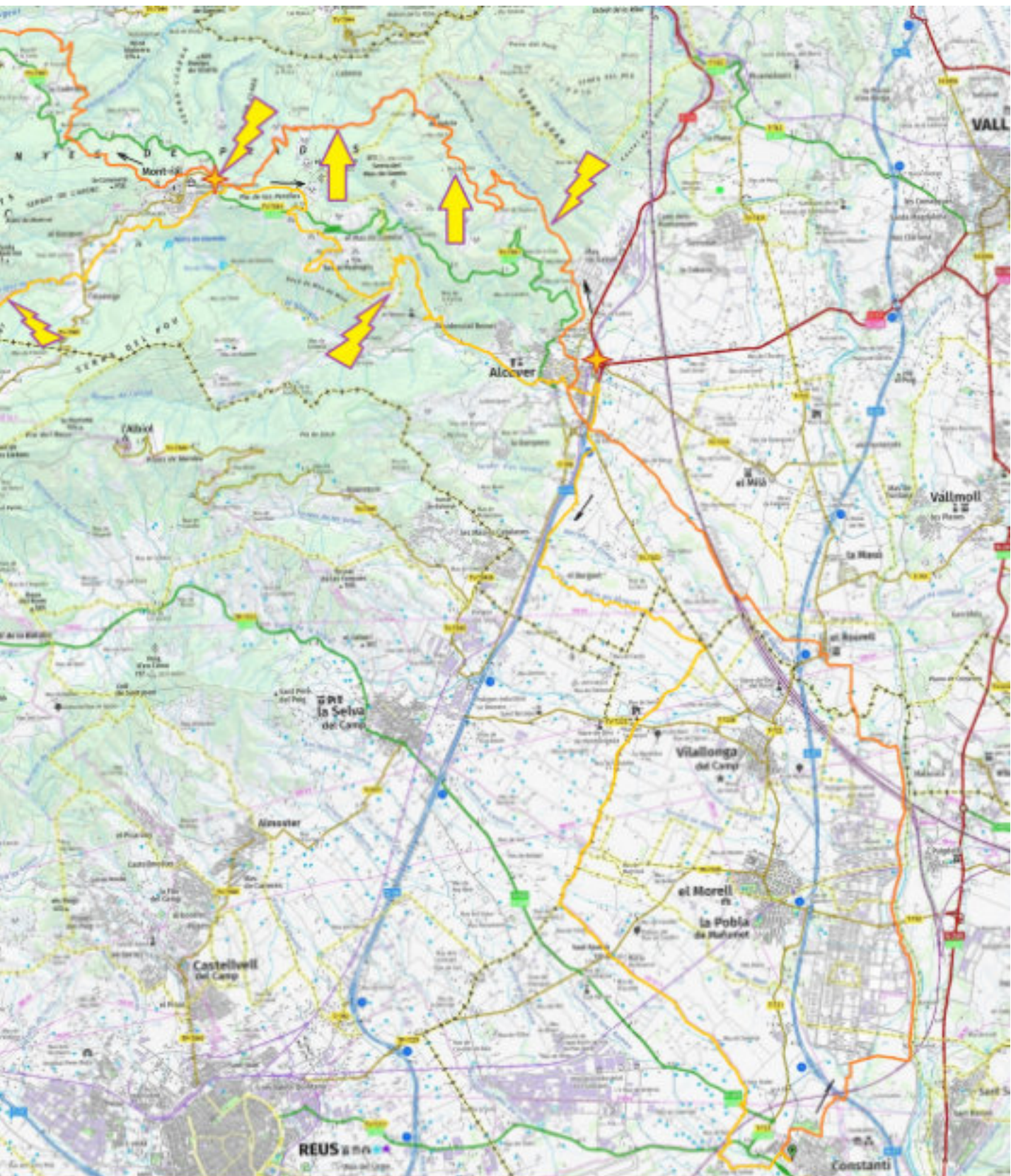
directament la serra Plana fins a situar-nos a l'alçada de les Antenes de la Mussara i, en aquest punt, recuperar l'itinerari anterior. Aquesta variant ofereix una preciosa visió panoràmica de totes les carenes principals de les Muntanyes de Prades (La Gritella, la Serra del Bosc, els Motllats, La Mussara, ...).

Ja només ens restaran dos descensos ben tècnics: el primer, per arribar al petit nucli del Bosquet a través del Barranc de la Font Fresca (actualment està molt trinxat i demana un extraordinari nivell tècnic per descendre'l sense posar els peus a terra); i el segon, força més llarg però menys exigent, per retornar de Mont-ral a Alcover. La resta de ruta discorre per terreny «rodador» amb lleugeres pujades i baixades, sense més incidències que algun tram de terra inestable i diversos encreuaments de carreteres on cal vigilar a l'hora de travessar.





La foto de dalt correspon al Mas del Geperut, al camí de Mont-ral; les dues del mig a la Serra de Motllats i la de sota és de Prades. FOTOS: IGNASI MANZANARES



Mapa de l'itinerari, amb indicació dels punts complicats. Per veure el recorregut amb detall consulteu-lo a les adreces de Wikiloc que apareixen a la pàgina 70.



Ruta nativa

La pèrdua de biodiversitat al terme de Constantí

L'exemple de Rabassols / La Coma

JOSÉ ANTONIO LATORRE

El present article vol ser una reflexió de com ha anat evolucionant el nostre territori mitjançant l'estudi de la seva fauna. Per a aquesta tasca m'he centrat en un espai que conec molt bé i del qual dispenso de moltes dades. Es tracta de les partides anomenades Rabassols i la Coma, a prop del casc urbà. Al final de l'article podreu jutjar vosaltres mateixos cap a on anem.

Geològicament, l'espai que ens ocupa està format per terrasses al·luvials quaternàries, amb una crosta calcària de "calitx" potent a la plana superior.

Però anem a observar amb detall les imatges cartogràfiques que s'adjunten a la pàgina següent.

Ja fa nou anys des de l'article que vaig fer per a *Estudis de Constantí* sobre la decadència de la biodiversitat al municipi i

Tórtora comuna, una espècie desapareguda al terme de Constantí durant les darreres dècades.

FOTO: CAMILO ALBERT

Pardal de bardissa, una altra de les espècies desaparegudes.

FOTO: PEP OLLÉ



Vista de la partides de Rabassols i de la Coma en dues fotografies àeries fetes als anys 1945-47 i al 2019



FONT: INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

FOTO AÈRIA DE 1945-47

Es pot veure la Coma amb un clar mosaic agrícola de secà (oliveres, garrofers, vinya i pel mig espais amb diferents tonalitats que intueixo que serien conreus de cereal). A Rabassols i vorejant els diferents desnivells es veuen unes línies gruixudes fosques, es tracten de bardisses segurament amb arç blanc, aranyoner, esbarzer, llentiscle, arítjol. També es pot intuir una petita brolla on hi seria present la farigola, el romaní i segurament alguna gatosa. Les terrasses inferiors estarien dominades pels cereals. No s'aprecia erosió.



ORTOFOTOMAPA DE 2019

El panorama ha canviat radicalment, la Coma està pràcticament destruïda pel casc urbà, els camps de secà pràcticament han desaparegut i predomina l'herbassar de fenàs. A l'aterassament de Rabassols apareixen vestigis dels bardissars, conreus abandonats, però encara hi ha alguna taca de cereal i oliveres en regadiu. Molta erosió.

quaranta des de que vaig trepitjar per primera vegada aquestes terres recopilant informació dels animals que hi vivien.

Mirant cap a enrere veig amb nostàlgia les meves primeres sortides, amb una llibreta i amb una cosa semblant a uns prismàtics. Aleshores es podien veure mussols, llangardaixos, mosteles, gripaus, xoriguers, guineus, passerells, conills, musaranyaes i serps, entre molts altres. Però els records més significatius d'aquella època van ser el d'una parella de puputs que tenia polls en una soca d'olivera vella (no us podeu ni imaginar la quantitat d'insectes que treien dels nostres camps), el de la mostela que va agafar un talpó davant meu, el del llangardaix trobat amb un rosegador a la boca, el del botxí que punxava les seves preses en les branques d'un arc blanc o el del xoriguer que portava ratolins als seus polls dins d'un niu abandonat de garsa. Tot això hem perdut davant d'aquest mal anomenat progrés. Aquest mateix progrés que ens té confinats a casa a causa de la Covid-19 i que no és més que el resultat del maltractament que estem fent a la Terra.

Des de fa anys s'han creat noves infraestructures que han trinxat el terme i s'ha anat ampliant un casc urbà que avui dia està abandonat, tot d'esquenes al nostre patrimoni natural com ha passat per tot arreu.

Però anem per xifres, ja que hi ha molts pocs municipis a Catalunya que tinguin documentada l'evolució de la seva diversitat biològica durant els últims 40 anys, a no ser que aquests estiguin dins d'un espai natural protegit.

Variació poblacional sobre 60 espècies de vertebrats, anys 1980-2011

	Pugen	Es mantenen	Baixen	Desapareixen	Sense indicis
Ocells	11/24%	6/13%	28/61%	1/2%	
Mamífers		1/17%	4/67%	1/17%	
Amfibis		2/67%	1/33%		
Rèptils			4/80%	1/20%	
Total	11/18%	9/15%	37/62%	3/5%	

Variació poblacional sobre 60 espècies de vertebrats, anys 2011-2020

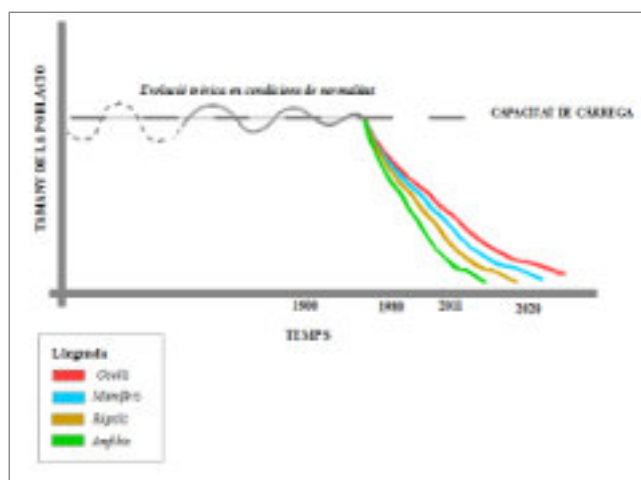
	Pugen	Es mantenen	Baixen	Desapareixen	Sense indicis
Ocells	4/9%	12/26%	14/30%	16/35%	
Mamífers			3/50%	3/50%	
Amfibis		1/33%		2/67%	
Rèptils		2/40%	1/20%	2/40%	
Total	4/7%	15/25%	18/30%	23/38%	



La **garsa** és una de les
escasses espècies que ha
augmentat en els darrers anys.
FOTO: CAMILO ALBERT



Gràfica on es mostra l'evolució teòrica que segueixen les comunitats de vertebrats en condicions mediambientals estables, fins arribar al 1980 on ja tenim dades objectives (Rabassols, la Coma).



Com queda palès en la gràfica anterior, hi ha hagut un descens considerable d'espècies en l'última dècada, continuant amb la tendència enregistrada en anys anteriors. Com és lògic, els més perjudicats han estat per ordre decreixent els mamífers, els rèptils i els amfibis.

Si volem tenir uns ecosistemes estables i equilibrats, encara que sigui en espais periurbans, s'han d'aplicar bones polítiques mediambientals als espais verds i conreus que encara tenim: no més infraestructures, corredors biològics per la fauna, anella verda perimetral al voltant del casc urbà, creació d'aiguamolls a prop del riu i la preservació de terrenys agrícoles de gran interès. Mitjançant la restauració ecològica hem d'intentar recuperar valors propers als que teníem abans del deteriorament, així com millorar la funcionalitat dels processos ecosistèmics.

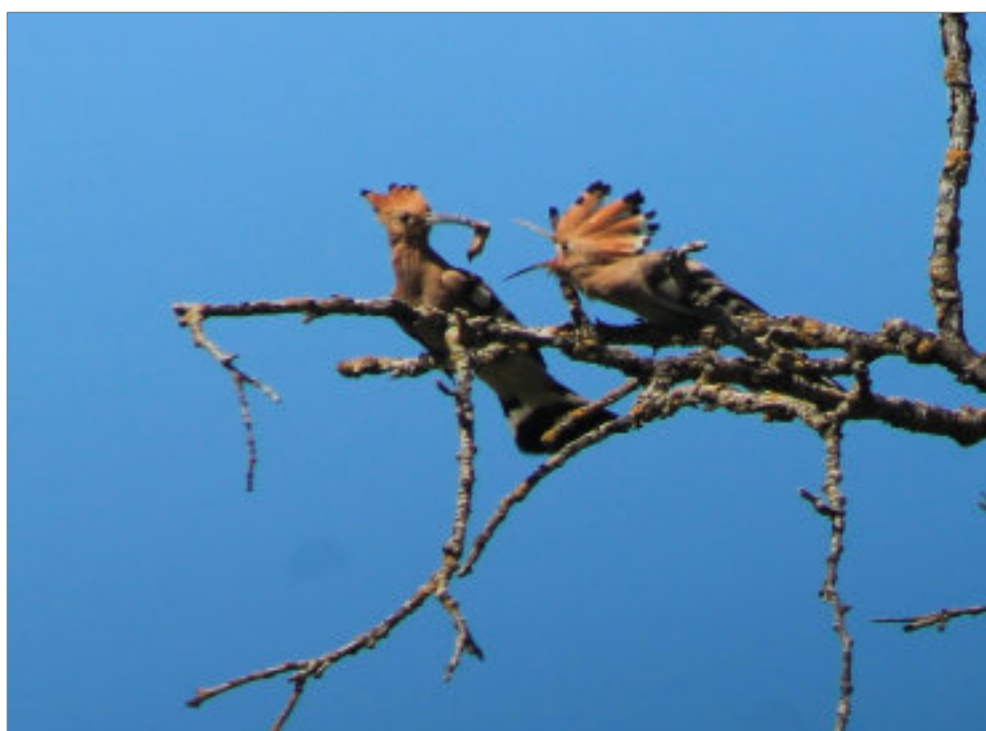
El present article s'ha centrat específicament en un lloc que conec força, però es pot extrapolar perfectament a tot el terme de Constantí i a la gran majoria d'espais del Camp de Tarragona. Les comunitats de vertebrats són la punta de l'iceberg i la seva disminució ens està indicant que la base de la piràmide ecològica està també trontollant (sòl, vegetació, insectes).

Per últim, hem de fer un gran esforç polític i social perquè les properes generacions puguin gaudir dels valors naturals que ens envolten.

Pàgina següent, a dalt de tot, dues espècies que han augmentat: la **tórtora turca** i el **tudó**. Al mig i a baix, algunes de les desaparegudes, com el **mussol comú**, el **llangardaix**, la **reineta** i la **mostela**.
FOTOS: JOSÉ A. LATORRE (1 a 5), PEP OLLÉ (6).

El **puput**, una altra de les espècies desaparegudes al terme.

FOTO: JOSÉ A. LATORRE







UN SEGLE D'ESCOLA

UN DOCUMENTAL DE TAC 12 REMEMORA ELS CENT ANYS D'EDUCACIÓ PÚBLICA A CONSTANTÍ

El 20 de gener de 2020 va fer 100 anys de la inauguració de les llavors anomenades "Escoles Noves" (i avui, "Escoles Velles"). Va ser un 20 de gener de 1920, Festa de Sant Sebastià, diuen les cròniques que "després de missa major". Amb motiu d'aquest centenari l'Ajuntament de Constantí va encarregar un documental monogràfic que recullís l'evolució i la importància de l'educació pública al municipi. Porta el títol "1920-2020. Centenari de les Escoles Públiques de Constantí" i ha estat realitzat a través de TAC12, amb una durada d'una mitja hora.

El documental rememora el significat de la inauguració de les escoles, la iniciativa de Mn. Ramon Bergadà, un personatge clau a l'època; la construcció i funcionament de l'edifici; els mètodes educatius i la precarietat dels recursos al llarg del temps. La segona part se centra en el moment actual dels equips educatius, l'educació en valors i les competències; la importància de l'escola com a equipament d'integració social i els reptes de futur.

S'ha comptat amb el testimoni de

Jean-Marc Segarra, director dels Serveis Territorials d'Educació a Tarragona; Rafael Muñoz, inspector d'educació dels Serveis Territorials de Tarragona; Óscar Sánchez, alcalde de Constantí; Dolors Fortuny, regidora d'ensenyament a l'Ajuntament de Constantí; Fernando Martos, Samuel Montes i Rosa Claros, directores de l'Escola Mn. Ramon Bergadà, Escola Centelles i Institut de Constantí; Carlos Páez, Davinia Gómez, Mercè Grané, Maite Garola, Josep Mercader, Ana Morena, mestres i professors; Isabel Mendes, coordinadora pedagògica; Soukaina Mazza Dine, Maria Guerra, Júlia Guta, Luna Hernández, Gabriel Miguel i Pau Esteve, alumnes; Assumpta Cerdà, Jesús Jiménez, antics mestres i directores; Obdúlia Bofarull, Ramon Cerdà, Andrés Caballero i Cristina García, antics alumnes; Ana Maria Sánchez, antiga presidenta d'AMPA i Ferran Marín, gestor de patrimoni cultural. Es va projectar en estrena durant un sopar popular commemoratiu al Pavelló Poliesportiu i després s'ha penjat al repositori de Vimeo.

<https://vimeo.com/387663718>

CENTENARI DE LES ESCOLES PÚBLIQUES DE CONSTANTÍ (1920-2020)

Ajuntament de Constantí (2020)

Aquest és un opuscle de 24 pàgines que conté el catàleg de les fotografies de l'exposició monogràfica a la Plaça de les Escoles Velles. Conté les dues imatges històriques de l'acte de la inauguració, plànols i vistes generals de l'edifici i retrats de grups d'alumnes imestres,



Quaranta anys d'ajuntaments democràtics a Constantí

1979 | 2019



QUARANTA ANYS D'AJUNTAMENTS DEMOCRÀTICS A CONSTANTÍ (1979-2019)

Ajuntament de Constantí (2020)

Publicació que commemora els 40 anys de la celebració de les primeres eleccions municipals des del període de la República i el paper fonamental que han tingut els ajuntaments en el desenvolupament econòmic, la participació ciutadana, les llibertats i el creixement econòmic.

Aquest opuscle conté la relació de tots els alcaldes, regidors i regidores que han representat el consistori municipal al llarg d'aquests 40 anys (1979-2019). També hi ha un bon grapat de fotos de grup dels actes de constitució del consistori.

LA DÉCISION DE JULIETTE

Xavier Reinoso

Sindicat Agrícola de Constantí (2019)

Segon llibre de l'escriptor local **Xavier Reinoso**. *La décision de Juliette* és una obra sorgida de les classes de francès que durant deu anys ha impartit i imparteix l'autor al Sindicat Agrícola de Constantí. La bona relació entre professor i alumnes ha donat com a resultat aquesta novel·la, que tracta sobre les coses importants de la vida, sobre la conveniència de fixar-nos en allò que les persones realment són i no tant en les aparences. Un text escrit en francès que també s'ha traduït al català i castellà en el mateix

llibre perquè sigui, a més, una eina de suport a les classes. Joier artesà de professió, professor de francès titulat per l'EOI, membre de l'Associació Literària de Constantí, col·laborador de Constantí Ràdio i una persona molt activa en el teixit social i cultural del municipi, **Reinoso** publicava a principis de 2019 el seu primer llibre "Llençols al vent", una recopil·lació de tota la seva obra. Uns mesos després, ha arribat aquest segon llibre "La décision de Juliette".



ENFOC

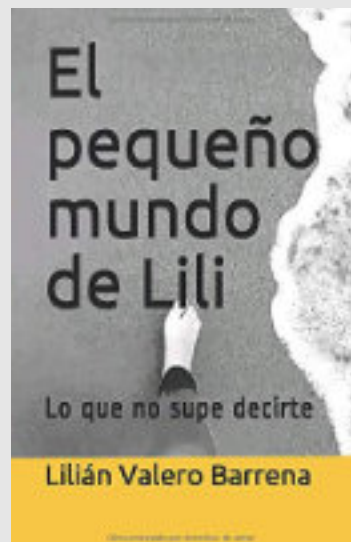
EL PEQUEÑO MUNDO DE LILI. LO QUE NO SUPE DECIRTE

Lilián Valero

Sindicat Agrícola de Constantí (2019)

Primera publicació de la jove autora constantinenca, el resultat de quatre anys d'experiències. Es tracta d'un llibre de poesia que relata les diferents etapes de la vida, les pors i il·lusions més profundes, aquelles paraules que no va dir i que, fins avui, pertorbaven la seva calma.

Un llibre que defineix com una teràpia: "És la primera vegada que Lili se sent, per fi, alliberada. Després d'anys d'inseguretat ha decidit deixar aquests monstres del passat, estimar-se i anar a la recerca de la seva veritable felicitat. Lili ja no s'amaga, ara balla, riu i canta sense escoltar el què diran. Lili ara camina amb pas ferm, arrasa amb el seu somriure allà per on passa, sap que el seu objectiu és deixar empremta, de ser especial i mai oblidada. Lili estima i s'estima. Lili és la mestressa de la seva vida i ja no es permet mirar enrere. Ara es buida en poemes i s'omple d'alegria quan posa la seva tinta sobre el paper, les llàgrimes no la feien sentir tan bé."





La guanyadora i els finalistes de la secció infantil dels XIII Premis Literaris de Constantí, en l'acte de lliurament celebrat a la Biblioteca Municipal.

RELATS D'ESCOLA

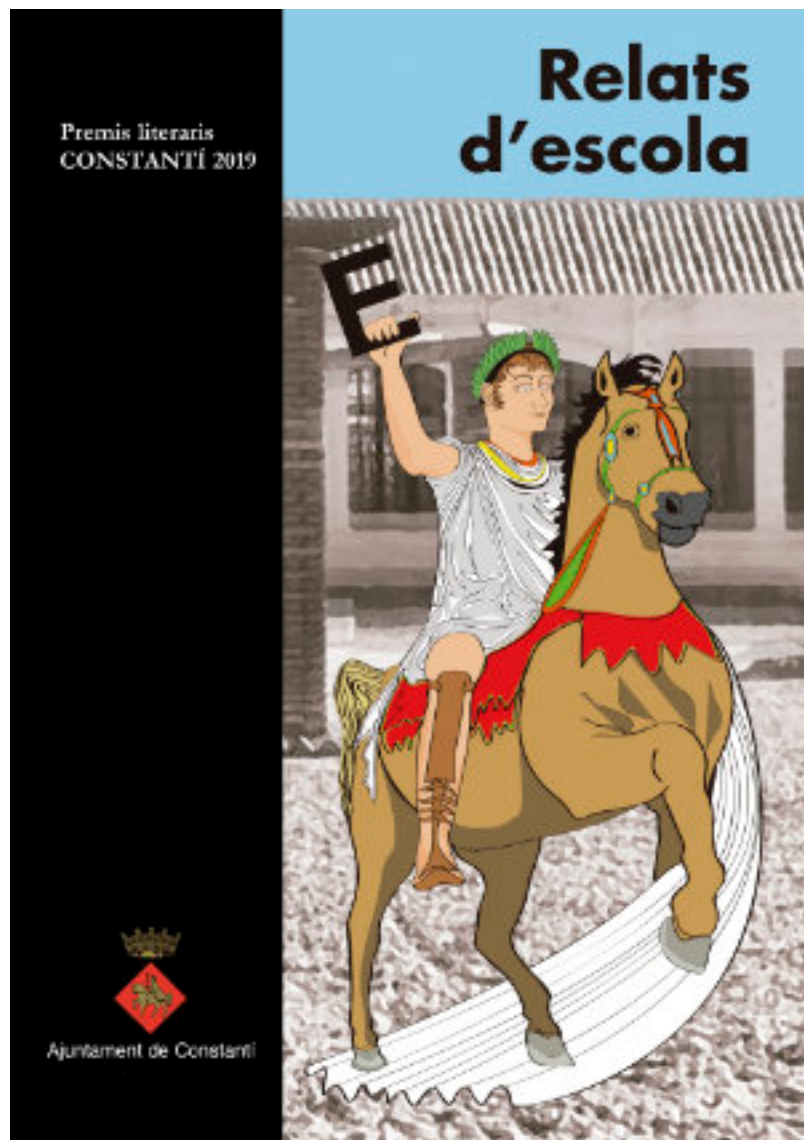
XIII Premis literaris de Constantí

Silva Editorial (2020)

Compilació dels 86 millors treballs guanyadors i finalistes presentats a la 13a edició del concurs literari constantinenc. Els relats s'engloben en quatre categories: la d'adults, la de júnior, la de joves i la d'infants.

Els guanyadors d'aquesta 13a edició dels Premis Literaris van ser els següents: en categoria d'adults, Cristina Bates Torres amb "El mejor equipo". En categoria júnior, el primer premi ha estat per Roger Esteras Carbonell amb "Ment (C)oberta". En categoria de joves, el primer premi ha recaigut en Roger Valls Montserrat amb "Totum revolutum". I finalment, la guanyadora en categoria infantil ha estat Judit Alquézar Robusté amb "Tot pot començar, i també acabar".

En aquesta tretzena convocatòria hi van concórrer 368 treballs procedents de tot el món, en llengua catalana i castellana, i de totes les edats.



ESTUDIS DE CONSTANTÍ, NÚM. 35

Diversos autors

Ajuntament de Constantí (2019)

En el present volum de la veterana revista de temàtica local hi ha cinc articles d'alguns dels col·laboradors habituals, com és el cas de Lluís Papiol, que aporta un article titulat "Tenim els diferents tipus de ceràmiques de l'Antiguitat".

Josep Maria Grau Pujol participa amb dos articles, un d'ells referit a la immigració agrària a Constantí en el creixement demogràfic del segle XVIII; i l'altre, que signa conjuntament amb Jordi Anglès Sanahuja, titulat "El mercat matrimonial entre el camp i la ciutat: l'exemple de Constantí i Tarragona (segona meitat del segle XVIII)".

Jaume Massó Carballido aporta noves dades sobre una troballa visigòtica a la partida de la Grassa, l'any 1816. Finalment, Josep Maria Solé i Barrufet, signa "Un pany de tres claus i altres històries", sobre les vicissituds d'una caixa de cabals comprada per l'Ajuntament de Constantí.

L'acte de presentació va anar a càrrec de la filòloga Arga Sentís, que va explicar algunes impressions que, com a lectora, li havien despertat els diferents articles, destacant algunes anècdotes o curiositats de cadascun d'ells per tal que els assistents s'adonessin de l'interès de les recerques que s'havien portat a terme.



Els autors dels articles (Lluís Papiol, el tercer per l'esquerra; Jaume Massó, Josep M. Grau i Josep M. Solé, els tres darrers de la dreta) i la presentadora (Arga Sentís, segona per l'esquerra), acompanyats de la regidora de Cultura (Dolors Fortuny, primera per l'esquerra) i l'alcalde de Constantí (Óscar Sánchez, al mig) en l'acte de presentació de la miscel·lània, que va tenir lloc el passat divendres 29 de setembre de 2019 a la Biblioteca Municipal.



«TÈCNICA I ARQUITECTURA TARDOANTIGA DE CENTCELLES (TARRAGONA). OBSERVACIONS I PRIMERES REFLEXIONS»

Josep M. Pucho, Jordi López Vilar

Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona, època II, 2016, n. 12, p. 128-143.

En aquest article de caire acadèmic es recull un seguit d'observacions sobre la tècnica constructiva del monument de Centcelles. Això ha permès il·luminar alguns aspectes poc clars i proposar que l'edifici actual és el resultat de diverses fases constructives, una de les quals clarament sumptuària, potser inconclusa. Sobre aquesta, es documenta una continuïtat d'ocupació que podem intuir que perdura tota la tardoantiguitat fins avui dia. El treball presenta aquestes observacions amb la intenció de servir de base a una nova manera d'estudiar i entendre aquest monument tan emblemàtic del nostre municipi i que forma part del conjunt de la Tàrraco romana.

http://www.bcn.cat/museuhistoriaciutat/quarhis/12/07_Lopez-Pucho%2012_2016.pdf

Consells per fer



HISTÒRIA ORAL

ETS O CONVIUS AMB UNA PERSONA GRAN? HAS TINGUT UNA EXPERIÈNCIA DE VIDA INTERESSANT? T'AGRADARIA DEIXAR EL TESTIMONI EN VIDEO I COMPARTIR-LO? ET DONEM SIS CONSELLS PER FER-HO I ET POSEM UN EXEMPLE. PREN NOTA...



11/

Dissenya el guió

Concreta uns objectius. Elabora una llista de temes a tractar i dels recursos materials que necessitaràs. Assesora't en altres projectes, com el Banc Audiovisual de Testimonis: <https://banc.memoria.gencat.cat/ca/app/#/results/interview?>



12/

Prepara la gravació

Comprova que tens l'equip de gravació (un mòbil serveix). Busca un lloc tranquil per gravar. És recomanable fer algun assaig previ.



13/

Fes la gravació

Crea un ambient cordial i de confiança. Assegura't que la llum i el so han quedat ben enregistrats. Pots fragmentar la gravació en parts i repetir-ne alguna si no ha quedat bé.



14/

Munta el vídeo

Pots ajuntar els talls de gravació o afegir una petita capçalera i un comiat. Alguns programes en línia o aplicatius d'edició són senzills, com l'Adobe Spark: <https://spark.adobe.com/es-ES/make/video-maker/>



15/

Difon el resultat

Els repositoris especialitzats o les xarxes socials són llocs ideals. No t'oblidis d'afegir un resum del contingut i d'indicar el nom del testimoni i la data de la gravació.



16/

Per saber-ne més

El Memorial Democràtic ha editat «Eines per a treballs d'història oral», que pot servir-te de guia: <http://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/fons/bat/>

JOSEP RÀFOLS AL BANC DE LA MEMÒRIA DEMOCRÀTICA



El repositori d'entrevistes del Memorial Democràtic permet visionar l'entrevista completa que recull l'experiència de Josep Ràfols Bofarull durant la Guerra Civil i els primers anys de postguerra. L'entrevistat descriu l'ambient de Constantí, el seu poble, abans de la guerra, i com va allistar-se a les milícies del POUM un cop iniciat el

conflicte. Va anar a lluitar al front, a diversos punts de la península, fins que l'exèrcit franquista el va fer presoner de guerra. Va passar un temps en un camp de concentració i, al cap de poc de tornar al seu poble, va ser enviat de nou a un batalló disciplinari de soldats treballadors.

<https://banc.memoria.gencat.cat/ca/app/#/result/interview/343>

XIV Premis literaris

Relats d'història



Constantí 2020

